

PRIKAZI NOVIH KNJIGA I ČASOPISA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES

NETOČNI PODACI O OSNIVANJU JAGNJEDOVCA - U POVODU KNJIGE BRANKE GAŠPARIĆ, JAGNJEDOVEČKI SPOMENKI, MALI PRINC, KOPRIVNICA, 2006., STR. 96.

Autorica Branka Gašparić pruža u knjižici »Jagnjedovečki spomenki« vlastiti pogled na baštinu Jagnjedovca, a najveća je vrijednost u memoarskom dijelu u kojemu je prikazala osobne doživljaje u tom koprivničkom prigradskom naselju. Iako donosi i vrijedne te zanimljive podatke, autorica je krivo obradila nastanak Jagnjedovca i njegovu najstariju povijest pa sam se našao ponukan odgovoriti na njezino pisanje o jednom dijelu knjige koji govori o osnivanju Jagnjedovca, današnjeg prigradskog seoskog naselja južno od Koprivnice.

Na stranici 12. autorica piše: »U proljeće 1640. g. ponudi koprivnički vicegeneral Keler ili Geler seljacima iz turske Slavonije da nasele dolinu uz potok Jagnjedovec. Dana 12. travnja 1642. seljački vođe Anorak, Krebec i Asman s koprivničkim vicekapetanom pregledaše kraj koji će se naseliti«. Kao nastavak iznesenih tvrdnji, na stranici 17. autorica donosi sljedeći tekst: »Godina Gospodnja 1642., travanj, život se budi u prirodi. Uz potok Jagnjedovec rastu veličanstveni jagnjedi, tu se rađa selo Jagnjedovec... Kao što je Hrvate u 7. stoljeću, s braćom i sestrama, doveo Hrvat na obale plavog Jadrana, da tu ostanu vjekovima, tako su deset stoljeća kasnije Krebec i Asman, vođe skupine Hrvata iz zapadne Slavonije, doveli svoje ljude u ovaj pitomi kraj ispod Bilogore, uz potok Jagnjedovec (Jagnjedovec), da ostanu tu na svojim ognjištima. Selo raste - prošlo je već prvih šezdeset godina, na uzvisini na sredini sela nalazi se groblje s drvenom kapelicom Sv. Andrije, svoga zaštitnika«.

Tekstovi na stranicama 12. i 17. gotovo su u cijelosti iskrivljeni i netočni te ne odgovaraju prošloj stvarnosti. Prvo, koprivnički zapovjednik i kapetan (te ujedno vicegeneral Slavonske krajine) bio je Joannes Guilielmus Galler, a ne Keler ili Geler. Drugo, akt o naseljavanju, tj. omeđivanju (ne o pregledu!) sela Jagnjedovca datiran je 26., a ne 12. travnja 1642. godine, što je još početkom 20. stoljeća utvrdio ugledni hrvatski povjesničar Rudolf Horvat.

Ima još netočnosti u ovoj knjizi. Autorica romantičarski piše o tzv. seoskim vođama Anoraku, Krebecu i Asmanu, što je potpuno krivo. Očito se radilo o krivom čitanju zapisa koprivničkih vojvoda Androka (autorica ga čita kao Anorak), Krupca (autorica ga čita kao Krebec) i Radmana (autorica ga čita kao Asman), koji nisu bili nikakvi seoski vođe, nego vojnokrajiški časnici koji su koprivničkom vicekapetanu Sigismundu Igllu pomagali u omeđivanju Jagnjedovca. Treće, nije bila riječ o doseljenicima iz turske Slavonije, nego o domaćem (podravskom) kajkavskom stanovništvu. Usput, spominjem da se u dokumentaciji nigdje ne spominje 1640. kao godina »ponude« za naseljavanje.

Da bih dodatno obrazložio potonju korekciju, moram se upustiti u manje istraživanje i predstavljanje povijesti Jagnjedovca. Tijekom ponovnog naseljavanja dijelova Podravine u 17. stoljeću kao doseljenici se javljaju Slavonci (odnosno tzv. Slovenci). Iako ih izvor izričito spominje kao »slovenske sinove«, odmah valja isključiti bilo kakvu mogućnost da se radi o doseljenicima iz današnje Slovenije. U 17. stoljeću su se stanovnici na prostoru današnje Slovenije deklarirali isključivo kao Kranjci, Korušci ili Štajerci. Naziv »Slovenci« ili Slavonci u to se vrijeme odnosi

na kajkavsko starosjedilačko stanovništvo iz okolice, koje je preživjelo osmanska pustošenja. Ime »Slovinci« dolazi od »slovenskog orszaga«, tj. srednjovjekovnog Slavonskog kraljevstva.

U 15. stoljeću je Kraljevina Slavonija (»regnum Sclavoniae«) obuhvaćala prostor Zagrebačke, Varaždinske, Križevačke, Dubičke, Sanske, a čini se i Virovitičke županije. U 16. stoljeću je došlo do promjena pa je Kraljevina Slavonija obuhvaćala samo Zagrebačku, Varaždinsku i ostatke Križevačke županije. Tadija Smičiklas je objasnio politički pojam i položaj Slavonije početkom ranoga novog vijeka: »Prije nego što je sjeo Ferdinand I. na hrvatsko-ugarsko prijestolje, bila je sva zemlja između Save i Drave, nazivana Slavonija, s banom na čelu (...) Sada poslije osamdeset godina (...) na iztoku samo su još ostanci križevačke županije sada većinom puste, koja je prije zasizala dosta daleko, u današnju Slavoniju, negda dane imala je 12.000 poreznih kuća, a sada pusta ne može plaćati nikakve daće. Njoj su još drugarice zagrebačka i varaždinska županija, na kojih počiva teret svega kraljevstva«. Vjekoslav Klaić upozorio je na što se početkom ranoga novog vijeka odnosi pojam Slavonija: »dok se tako sva zemlja između Kupe i Gvozda (i preko njega) prozvala Hrvatskom, ostalo je ime Slavonije ograničeno tek na zapadne strane one oblasti koja se prostire Dravi na jugu sve do Save i preko nje do Kupe. U jednu riječ: među Hrvatske i Slavonije bijaše se pomakla konačno od gore Gvozda na sjever do Kupe«. Nada Klaić zaključila je da se u vezi s osmanskim osvajanjima postupno mijenjaju i nazivi za hrvatske zemlje. »Kako Turci i Mlečani potiskuju i smanjuju hrvatski politički teritorij - tj. staru srednjovjekovnu Hrvatsku između Gvozda i Jadrana - počinju se u XVI. st. prekoupki krajevi (Partes transcolapiane) nazivati Hrvatskom. To je, doduše, kako se na Saboru 1560. ističe, također zagrebačka županija, ali onaj njezin dio »que nunc regnum Croatiae vocatur«. Jedan raniji sabor naziva cjelokupno područje »ostataka« »relique sats exigue dicatorum regnorum«, tj. Hrvatske i Slavonije ili Slovinja. U to se vrijeme i zagrebački Gradec, dakle slobodna kraljevska varoš, naziva »metropolis istorum regnorum sue maiestats«. Staleži brane ovaj dio nekadašnje Slavonije kao područje Hrvatske, prije svega zato što je taj dio »a temporibus Mathie regis« oslobođen od plaćanja dike. »Reliquie reliquiarum« mijenjaju svoj opseg i zbog stvaranja Krajine«.

Prema tome, današnji prostor sjeverozapadne Hrvatske do 17. se, odnosno 18. stoljeća nazivao Slavonijom, da bi s vremenom naziv Slavonije ovdje potpuno nestao i »prenio« se na današnji istočnohrvatski prostor. Dakle, pišući (makar periferno) o procesima u jednom naselju tijekom 17. stoljeća, treba razumjeti ondašnju terminologiju i dobro poznavati hrvatsku povijest. Bez toga se mogu polučiti samo zbunjujući rezultati koji iskrivljuju interpretacije i vode prema krivim zaključcima.

Sudac, prisežnici i cijela zajednica grada Koprivnice su 9. rujna 1636. godine pisali biskupu Franji Ergelskom, između ostaloga, sljedeće: »na Komarnicze usze Szlovinczi ztoie...« Dakle, u Komarnici (danas Novigrad Podravski) su tada živjeli Slavonci ili »Slovinci«. Koprivnički župnik Matija Sumer je 10. kolovoza 1638. godine izvijestio zagrebačkog biskupa Benka Vinkovića o stanju na biskupovim posjedima. Između ostaloga, koprivnički župnik piše da u Komarnici stanuju Slavonci, a u originalu su zabilježeni kao »Sclauis«.

Doseljavanja Slavonaca (»Slovenaca«) na koprivničko područje bilo je i poslije. Selo Jagnjedovec, južno od grada Koprivnice, naseljeno je 1642. godine Slavoncima (»Slovincima«). Koprivnički veliki kapetan Ivan Vilim Galler je 26. travnja 1642. godine »na stoviteh slovenskeh sinov prošnju«, želeći naseliti prostor Koprivničke kapetanije, »vu Jagnjedovec poslal gledati obkotariti« koprivničkog vicekapetana Sigmunda Iglla te vojvode Androka (vjerojatno Mojsesa), (Ivana) Krupca i Radmana (od Poganca). Tada su određene međe jagnjedovečkog područja. Od potoka Jagnjedovca »nekem jarkom iduć na Ivančičevo zaglavje, od tud Draganovem bregom stezom na veliko bilo križevačke međe, od onud zopet stezom na Kamenski breg, bregom do neke ravnice, od tud pojduć starem putem na Vrankovićeve steze, od onud stezom pustivši se

dolu vu imenovani gore Jagnedovec potok«. Kapetan je »spomenutem stanovitem Slovencem« dopustio da se nastane »vu miru i slobode«.

Usput napominjem da se kapela Sv. Andrije u Jagnjedovcu (»capella S. Andrea in Jagniedouec«) prvi put spominje 1671. godine. U Jagnjedovcu je 1659. godine živjelo 15 obitelji (ne postoji poimenični popis!), a 1700. je broj obitelji povećan na 23. Prvi poznati kućedomaćini u Jagnjedovcu su 1700. godine bili: Mihael Posavec, Juraj Posavec, Matija Gubicek, Ivan Zubec, Stanislav Zubec, Mara Šimunka, Mihael Figač, Juraj Kralj, Helena Gerginovka, Petar Padovan, Juraj Huli, Pavao Vitelj, Juraj Lojan, Mihael Kovač, Martin Bugjan, Juraj Musak, Gašpar Sobčan, Ivan Pogar, Juraj Šelimber, Stanislav Posavec, Adam Zvonar, Mihel Šegerec i Petar Kolar.

Popis najstarijih prezimena iz Jagnjedovca, u kojemu su zabilježena neka srednjovjekovna prezimena (npr. Figač), ali i brojna kajkavska prezimena, jasno pokazuje da su Slavonci ili tzv. Slovenci bili ostaci u osmanskim prodorima preživjelog, starosjedilačkog stanovništva Podravine. Kako se prezime Figač spominje u 15. stoljeću na ovom području, mogli bismo pretpostaviti da je dio osnivača novog Jagnjedovca bio sastavljen iz ostataka starog srednjovjekovnog stanovništva sela u neposrednoj okolini Jagnjedovca. Tome u prilog ide i činjenica da se u Jagnjedovcu govori podravskim kajkavskim dijalektom, a da su to selo naselili Slavonci s prostora koji se danas naziva Slavonijom i tada je bio pod osmanskom vlašću, tu bi se govorilo štokavštinom.

Šteta što autorica pripremajući knjigu »Jagnjedovečki spomenki« nije konzultirala monografiju Ranka Pavleša »Koprivničko i Đurđevečko vlastelinstvo - povijest, topografija, organizacija« (Koprivnica 2001.) u kojoj je autor na stranici 60. dokazao da je postojao srednjovjekovni Jagnjedovec i da se očito nalazio na današnjem prostoru Jagnjedovca. »Za ovo selo postoje samo dva podatka iz srednjeg vijeka. Prvi je u često spominjanoj ispravi od 5. XII. 1351. godine gdje je na međi posjeda »Mogerscenthfelde«, uz ostalo, navedena i »cesta kralja Kolomana« koja vodi između »Jagnedouch« i »Rouische«. Drugi se put ovo naselje navodi u ispravi iz 1477. godine kao dio koprivničkog vlastelinstva. Iako je pisano kao »Zagnedowcz«, ipak mislim da se i ovdje radi o Jagnjedovcu.« Moguće je da je slovo »Z« bilo ili krivo napisano ili je od priređivača urbara Streze bilo krivo pročitano.

Podaci koje donosi Branka Gašparić o osnivanju Jagnjedovca su netočni i iskrivljeni pa sam, radi njihove korekcije, morao iznijeti svoje viđenje te problematike. To što autorica nije povjesničarka nimalo ne opravdava krajnje nekritičan pristup interpretaciji podataka u povijesnim izvorima i iskrivljavanje povijesnih činjenica. Vjerojatno se ne bih upuštao u pisanje ovakvog prikaza da spomenuta knjižica nema utjecaja na formiranje krivih stavova stanovnika Jagnjedovca o svojim korijenima. Iskrivljavanja objašnjenja o nastanku Jagnjedovca u 17. stoljeću nastavljaju se najvjerojatnije na tragu rezultata koji su izneseni u ovoj knjizi jer su, npr., u tiskanim medijima, ali i u jednom televizijskom prilogu nedavno iznesene netočnosti o podrijetlu Jagnjedovčana te je navedeno da su oni podrijetlom iz današnje zapadne Slavonije.

Ovo što sam napisao od posebne je važnosti jer se upravo na raščlanjenom događaju iz 1642. godine temelji 2008. godine oživljena Jagnjedovečka legenda koja što točnije nastoji revitalizirati baštinu 17. stoljeća.

Hrvoje Petrić

VLADIMIR ŠADEK, MOLVARSKA PODRAVINA I DRUGE TEME: IZBOR STUDIJA I RADOVA, OPĆINA MOLVE, BIBLIOTHECA SCIENTIAE MOLVENSIS DRUŠTVA ZA POVJESNICU I STARINE MOLVE, KNJIGA 1., MOLVE 2008., 290 STR.

Prvom knjigom mladoga podravskog povjesničara Vladimira Šadeka Podravina i Molve do-
bile su vrijedno djelo o svojoj novijoj povijesti. Pisanje monografije jednog mikroprostora, u
ovom slučaju molvarske Podravine, vrlo je zahtjevan i složen posao kojega se s velikom ljubavlju
i rijetko viđenom ustrajnošću prihvatio mladi povjesničar Vladimir Šadek. Rezultat njegova su-
stavnog rada okrunjen je vrlo zanimljivom i u stručnom smislu vrijednom monografijom koja
predstavlja zbir Šadekovih istraživačkih tekstova koji su nastajali tijekom više godina.

Šadekova knjiga predstavlja nov i značajan spoznajni iskorak, odnosno svojom kvalitetom
uvelike nadmašuje kvantitativni opseg s obzirom na broj stranica. Iako su pojedini dijelovi knjige
nastajali godinama i kroz njih se može pratiti Šadekovo stručno sazrijevanje, valja naglasiti da je
autor uvijek vodio računa o nazivlju, unutarnjoj koherentnosti i povijesnoj te drugoj logici pripo-
vijedanja, pridržavajući se pravila struke. Autor polazi od uvodnog teksta »Molve - jučer, danas,
sutra« u kojemu sažeto prikazuje glavne osobine povijesnog razvoja, ali i suvremenost Molva.
Slijedi skupina tekstova o molvarskoj Podravini u kojima je često obrađivao i širi prostor, a od
kojih mi se najzrelije napisanim čini »Iz političke povijesti molvarske u međuratnom periodu«.
U ostale podravske teme spadaju i događanja u Hrvatskoj seljačkoj stranci prigodom unutarstra-
načkih izbora 2005. u kojima je tadašnji koprivničko-križevački župan Josip Friščić izabran za
predsjednika HSS-a, ali je ujedno postao i prvi Podravec koji je došao na čelo jedne od najzna-
čajnijih hrvatskih stranka. Kao posljednju temu obradio je bibliobusnu službu na prostoru Ko-
privničko-križevačke županije.

Ovim djelom Vladimira Šadeka o Molvama i okolici nastavljaju se započeta sustavna istraži-
vanja o prošlosti i sadašnjosti ovog kraja. Knjizi su dodani predgovor urednika knjige Marija
Kolara i pogovor recenzenta.

Za proučavanje mikroprostora kao što je ovaj potrebna su najmanje tri uvjeta: 1. rezultati što
brojnijih istraživanja raznih segmenata djelatnosti, 2. obilje izvora, 3. dovoljno vremena za nji-
hovo sakupljanje i pokušaj stvaranja monografske cjeline iz brojnih raznovrsnih obavijesti. Prvi
uvjet, tj. postojanje literature, samo je djelomično ispunjen. Osim nekoliko monografija o poje-
dinim segmentima života Molva, nešto podataka iz znanstvenih časopisa Podravina, Podravskog
zbornika, raznih časopisa, specijalističkih knjiga i usputnih zapisa, nema sustavnih rezultata po-
sebnih istraživanja vezanih uz ovaj mikroprostor za problematiku 20. stoljeća, stavljenih u šire
kontekste. Povijesna je građa, pak, nevjerojatno bogata, od zbirke dokumenata do novina.

Usprkos svim zaprekama i teškoćama u radu, Šadek se prihvatio istraživanja mnogih kompo-
nenti života na ovom mikroprostoru. Kako je naobrazbom stekao temeljna znanja iz povijesti i
knjižničarstva, to mu je omogućilo da upravo njima pokuša objasniti procese koji su se zbivali i još
se zbivaju u molvarskoj Podravini. Uz to je napravio i nekoliko »izleta« izvan ovih struka. Uz ar-
hivsku građu, velik je broj zbirki objavljenih dokumenata i slika koje je autor godinama prikupljao,
a o nizu činjenica mogu svjedočiti samo tisak i sjećanja ljudi. Čini mi se da je ukupna neobrađena
građa toliko bogata da bi se u budućnosti mogle napisati rasprave opsega jedne monografije o sva-
kom pojedinom poglavlju. Kao posebnu vrijednost knjige ističem način na koji je autor čitateljima
želio približiti mentalitet i svakodnevni život jednog prošlog vremena, uz ostalo, citiranjem nekih
zapisa u novinama i ispravama. Time se približio metodologijama historije mentaliteta i historije
svakodnevice, koje su imale nemali utjecaj na modernizaciju humanističkih znanosti.

U dijelovima svoje prošlosti ovo hrvatsko područje bilo je prožeto germanskim utjecajima sa
sjevera, mađarskim s istoka, osmanskim s juga (a manjim dijelom i talijanskim sa zapada), i to pri

svakom istraživanju treba uzeti u obzir. Treba naglasiti i kako se ovdašnji povijesni procesi ne mogu tumačiti neovisno o širim procesima koji su tijekom stoljeća zahvaćali Austro-Ugarsku Monarhiju, bivše Jugoslavije te susjedne prostore u kasnijim razdobljima. Suvremeni procesi koji se događaju na području molvarske Podravine, ne mogu se promatrati ni razumjeti bez poznavanja suvremenih procesa tranzicije i globalizacije, a njihovo je razumijevanje nužno za planiranje razvojnih strategija. Opravdanje što se upustio u ovo istraživanje pruža uvjerenje da si nitko ne smije umišljati da će određeno složeno istraživačko pitanje objasniti sam i do kraja. Na rezultate koje donosi ova knjiga (barem u povijesnom dijelu) gledam kao na traženje novih putova uz pomoć kojih je autor izložio obavijesti o povijesnim procesima i činjenicama na više razina. Ponekad je mogao samo upozoriti na potrebu i mogućnost daljnjih istraživanja te postaviti određena pitanja, ali često je dopirao do spleta obavijesti koji dopuštaju uopćavanja koja prelaze značenje samo za molvarsku Podravinu. Mladi povjesničar Vladimir Šadek priredio je ovu knjigu koja kao mikrostudija može biti zanimljiva i za istraživanje cjeline hrvatske povijesti. Dopustit ću si i napraviti usporedbu s prirodnim znanostima te istaknuti da ono što za biologe predstavlja mikroskop, to za povjesničare, u neku ruku, znače mikropovijesna istraživanja pojedinih sela, u ovom slučaju Molva i okolice.

Pritom valja imati na umu da autor nije samo uzeo u obzir gotovo sve poznate izvore, nego je i kritički vrednovao sve dosadašnje rezultate sličnih istraživanja. Knjiga je zanimljiva i zato što uvodi inovirani historiografski pristup o kakvom se dosad nije raspravljalo u meritornoj stručnoj literaturi, koja referira na problematiku o kojoj je riječ u ovom radu. Koliko je važan mikrop pristup u povijesti, potvrđuje usmjerenje jedne od najjačih svjetskih historiografija - francuske i njihove najutjecajnije škole okupljene oko časopisa *Annales* iz koje je krenuo niz procesa koji su inovirali historijsku znanost na svjetskoj razini. Dio inovacija iz te škole (osobito tzv. treće generacije) izrastao je na proučavanju povijesti pojedinih sela o kojima su napisane (i još se pišu) brojne vrlo kvalitetne doktorske disertacije, i to ne samo iz povijesti. Dovoljno je sjetiti se značenja znamenite knjige o malom pirenejskom selu Montaignou koju je napisao znameniti suvremeni povjesničar Emmanuel Le Roy Ladurie (koji je svjetsku slavu stekao monografijom o povijesti seljaka *Languedoca*).

Iako sadrži i druge tekstove, ova je knjiga prije svega pregled zbivanja novije molvarske povijesti, s težištem na razdoblju od kraja 19. stoljeća do 1941. godine (s izuzetkom učinaka Prvog svjetskog rata, koji će se u budućnosti morati zasebno obraditi). Njezina je težina tim veća jer još ni na hrvatskoj razini ne postoji cjelovita sinteza modernog hrvatskog sela, napisana kao analitička i objektivna znanstvena prosudba. Autor je razriješio čitav niz dosad nepoznatih spoznaja i odgovorio na mnoga postavljena pitanja, ali i otvorio nova te time stvorio prostor za buduća istraživanja i posebne studije o pojedinim segmentima povijesti molvarske Podravine. U svakom slučaju, ova knjiga može biti solidna osnova i putokaz za kretanje u nova istraživanja.

Sadržaj ove knjige će zasigurno zanimati buduće istraživače kako bi tekst podvrgnuli kritičkom preispitivanju i, nadam se, jednom nastavili započeto. Čvrsto sam uvjeren da će ova knjiga biti zanimljiva ne samo Molvarcima i povjesničarima »od zanata«, nego i svima koje zanima problematika modernog sela i ruralnog razvoja. Knjiga bi mogla biti korisna i onima koji planiraju budućnost jer se u njoj na uspješni način prepliću prošlost, sadašnjost i budućnost. Na kraju, Vladimiru Šadeku mogu samo čestitati na njegovoj prvoj monografiji kojom na velika vrata ulazi u historiografiju, a koja je ujedno važna stepenica u njegovu budućem stručnom radu kojim se postupno profilira među najperspektivnije mlade istraživače suvremene povijesti podravskog kraja. Nadam se da će prva Šadekova knjiga potaknuti nove stručne rasprave o novijoj povijesti Podravine. Knjiga ima i posebno značenje jer je prva u novoj seriji *Bibliotheca Scientiae Molvensis* Društva za povjesnicu i starine Molve.

Hrvoje Petrić

IVICA ZVONAR, ŠEMOVCI. PRILOZI ZA POVIJEST MJESTA, OPĆINA VIRJE - MJESNI ODBOR ŠEMOVCI, ŠEMOVCI, 2007., 60 STR.

Ivica Zvonar, autor prve monografije Šemovaca, nije nepoznat podravskoj javnosti jer je napisao više zapaženih članaka o znamenitim Podravicima (posebice o Franu Baracu i Jurju Magjercu) te o drugim segmentima podravske povijesti. Iako se radi o relativno mladom i perspektivnom hrvatskom znanstveniku, ova knjiga jasno govori o izuzetnom autorskom talentu koji vrijedi razvijati i u koji valja nesebično ulagati.

Knjigom Ivica Zvonara o Šemovcima hrvatska je javnost, a posebice prostor između rijeke Drave i Bilogore, dobila novo djelo koje će biti zanimljivo istraživačima raznih struka. Ipak valja naglasiti da je ova knjiga najkorisnija za povjesničare jer predstavlja prilog za povijest sela Šemovci koje je smješteno u neposrednoj blizini Virja, u đurđevečkoj Podravini. Zanimljivo je da ni Virje, a ni grad Đurđevac, koji su mnogo veća naselja, nemaju preglede povijesnog razvoja pisane od ruke profesionalnog povjesničara. Mnoga druga podravska sela tek čekaju svoje istraživače povijesti pisane suvremenom historiografskom metodologijom. U tom kontekstu objavljivanje povijesne monografije o Šemovcima predstavlja ne samo vrlo važan iskorak u istraživanjima, nego i putokaz na koji način razvijati historiografiju Podravine.

U ime izdavača kratak je uvodnik napisao predsjednik Mjesnog odbora Šemovci, Dragutin Španiček. Autor Ivica Zvonar u proslavu je, uz ostalo, znakovito zapisao: »U vremenu globalizacije kada se zahvaljujući multidisciplinarnim znanstvenim istraživanjima i ubrzanom tehnološkom razvoju pomiču granice ljudskih mogućnosti i spoznaja, čovječanstvo inzistirajući (pre)više na materijalnoj dimenziji života zanemaruje baštinu i tradiciju koje svjedoče o identitetu pojedinca, obitelji, naroda i države. Zato su upravo zapisi o povijesti Šemovaca važni jer otkrivajući prošlost, doprinose regionalnoj prepoznatljivosti i značaju podravskog kraja na karti hrvatskog, ali i europskog prostora u sadašnjosti i budućnosti«.

Nakon uvodnika slijedi kratak pregled povijesti Šemovaca. Ivica Zvonar na početku predstavlja najstarije podatke o materijalnoj kulturi i organiziranom životu na prostoru današnjih Šemovaca u antičkom razdoblju. U srednjovjekovnom razdoblju bavi se naseljem »prethodnikom« današnjih Šemovaca - Hotovom (koje se spominje još 1267. godine).

Autor je utvrdio da je naselje Šemovci osnovano u vrijeme ponovnog naseljavanja Podravine i Bilogore nakon potpisivanja mira s Osmanlijama na ušću rijeke Žitve u Dunav 1606. godine. Iako su vjerojatno postojali i prije, Šemovci se prvi put izrijekom spominju na Wincklerovoj karti Varaždinskog generalata iz 1639. godine. U nastavku teksta autor je predstavio povijest Šemovaca u ranome novom vijeku te u 19. stoljeću, da bi težište knjige usmjerio na 20. i početak 21. stoljeća. Zvonar je obradio i istaknutije stanovnike Šemovaca - msgr. dr. Frana Barca, Stjepana pl. Kolarevića i Stjepana Kolarevića.

Nakon toga slijede zaključak, popis neobjavljene i objavljene arhivske građe, korištenih članaka iz novina, priloga iz časopisa, monografskih publikacija, korištene elektroničke građe (izvora s interneta), popis fotografija, za međunarodnu percepciju ove knjige vrlo koristan sažetak na engleskom jeziku (koji je preveo Maksimilijan Bach) i popis onih koji su omogućili izdavanje djela. Knjiga je bogato ilustrirana brojnim fotografijama, kartama i faksimilima dokumenata, što još više govori o njezinoj kvaliteti i lakšoj pristupačnosti podataka.

Autor je ovim vrlo uspješnim djelom pokazao da ima visoku sposobnost sintetiziranja podataka dobivenih dosadašnjim obradama ovoga prostora ili vlastitim autorskim istraživanjima te ujedno umješnost u kreiranju vlastite metodologije s ciljem mikropristupa koji korespondira s makropristupom u izučavanju povijesti hrvatskih ruralnih naselja.

Iako obujmom mala, prema metodološkom i teorijskom mikrohistorijskom pristupu te kvaliteti podataka, knjiga o Šemovcima, koju je napisao Ivica Zvonar, dosad je jedna od najboljih napisanih povijesnih monografija o pojedinačnom ruralnom naselju između rijeke Drave i Bilogore. U tom smislu može predstavljati uzor kako bi se trebalo pisati slična monografska djela o našim selima. To je važno istaknuti jer se pisanja monografija o pojedinim ruralnim naseljima najčešće prihvaćaju amateri koji (čast iznimkama!) čine krupne metodološke i činjenične pogreške, čime nanose nepopravljivu štetu istraživanjima ruralnih prostora.

Istraživanja koja je povjesničar Ivica Zvonar poduzeo za Šemovce, iako nevelika opsegom, odličan su putokaz kako je na najbolji način moguće iskoristiti raspoložive izvore za razdoblje od više stoljeća. Ivica Zvonar je, svjesno ili nesvjesno, monografijom o Šemovcima otvorio put i komparativnom povijesnom istraživanju naših kontinentalnih ruralnih naselja novoga vijeka, koja mogu biti podloga za kreiranje strategije cjelokupnoga hrvatskog ruralnog razvoja. Ova je knjiga osobito važna jer bi komparativna istraživanja hrvatskih ruralnih naselja trebala biti jedan od prioriteta budućih historiografskih nastojanja. U svakom slučaju, knjiga o Šemovcima je dragocjen prilog historiografiji podravske prostora i lijep prinos hrvatskoj ruralnoj historiji, ali i važan čuvar identiteta Šemovaca.

Uvjeren sam kako će ova vrijedna i osobito zanimljiva knjiga, osim stanovnika Šemovaca, zainteresirati i znanstvenike humanističkih te posebice povijesnih znanosti, osobito one koje zanima komparativnohistorijska i ruralnohistorijska problematika.

Hrvoje Petrić

POVIJESNA UDRUGA MOSLAVINA I JELENGRAD KROZ POVIJEST I LEGENDE (2007.) DVIJE PUBLIKACIJE POVIJESNE UDRUGE MOSLAVINA

Povijesna udruga Moslavina (PUM) prva je povijesna udruga u Sisačko-moslavačkoj županiji. Osnovana je 2002. godine sa sjedištem u Popovači, a danas ima šezdesetak članova. Vodstvo Udruge čine predsjednica mr. sc. Silvija Pisk, potpredsjednica Jasmina Uroda i tajnica Stela Kos. Njihove su aktivnosti usmjerene na prezentaciju i popularizaciju povijesti Moslavine, što se osobito manifestira čišćenjem i održavanjem srednjovjekovnih lokaliteta u Moslavini.

Ove i još mnoge druge zanimljive informacije o Udruzi moguće je pročitati u brošuri tiskanoj u kolovozu 2007. godine pod naslovom **Povijesna udruga Moslavina (Historical Association Moslavina)**. Na naslovnici se nalazi simpatičan crtež *Puha običnog* koji je, kao jedna od zaštićenih autohtonih životinjskih vrsta moslavačkog područja, simbol Udruge.

Nakon kratkog pregleda moslavačke povijesti, popraćenog slikama u boji, slijede najvažnije informacije o ustroju i radu Udruge. Osobit je naglasak stavljen na održane akcije čišćenja dvije srednjovjekovne utvrde, Garić-grada i Jelengrada, koje se nalaze na Moslavačkoj gori. Osim redovitog čišćenja i zaštite tih i sličnih povijesnih lokaliteta, cilj je Udruge osigurati im pristup (krčenjem putova, gradnjom prilaznih mostova i stuba) te ih popularizirati kao turistička i izletnička mjesta za aktivni odmor ne bi li na taj način potaknuli svijest mještana o vrijednosti i važnosti njihova očuvanja. Udruga stoga organizira postavljanje putokaza i informativnih ploča, stručna predavanja i razna druga događanja te povremeno predstavlja svoj rad u lokalnim medijima.

Naslov druge brošure jest **Jelengrad kroz povijest i legende**. Prvi je njezin dio posvećen poznatoj povijesti jelengradske utvrde od gradnje u 13. stoljeću do osmanskog osvajanja sredinom 16. stoljeća te opisu današnjeg stanja lokaliteta, koji je upotpunjen skicom tlocrta i fotografijama. Drugi dio brošure bavi se legendama koje se vežu uz Jelengrad: o Kaluđerovu grobu, Ružici Ga-

ričkoj, Pavlu Čuporu Moslavačkom i kamenoj lađi. Završni dio dokumentira tijek radova koje je Udruga vršila na Jelengradu (čišćenje, krčenje, plijevljenje, izrada stuba, klupa za odmor i koševa za smeće) te ističe potrebu za arheološkim istraživanjima koja na tom lokalitetu još nisu bila vršena.

Brošure autorski potpisuje vodstvo Udruge, svaka ima tridesetak bogato ilustriranih stranica i u objema se usporedno s hrvatskim tekstom nalazi i prijevod na engleski jezik.

Povijesna udruga Moslavina tim se publikacijama i stranicom www.pum.hr nastoji predstaviti široj publici. U promicanju svojih ciljeva osobito naglašavaju arheološku, historiografsku i ekološku komponentu. Svime time, kao i ugodnim, zabavnim i poučnim prošlim i budućim društvenim aktivnostima nastoje promovirati i popularizirati bogatu povijest Moslavine.

Tea Čonč

SOCIJALNA EKOLOGIJA. ČASOPIS ZA EKOLOŠKU MISAO I SOCIOLOGIJSKA ISTRAŽIVANJA OKOLINE. HRVATSKO SOCIOLOŠKO DRUŠTVO - ZAVOD ZA SOCIOLOGIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGEBU, 16 (2007.) 1.

U prvom broju ovoga godišta časopisa *Socijalna ekologija* možemo pročitati pet priloga u obliku članaka, dvije recenzije i *In memoriam*.

Prvi je članak autorice Ivanke Buzov naslovljen *Socijalna perspektiva ekofeminizma*. Uvodno autorica prezentira temeljne pojmove vezane uz pojavu i razvoj ekofeminizma. Svakako je važno promotriti odnos ekofeminizma prema drugim društvenim pokretima ili doktrinama. Riječ je ponajprije o odnosu prema feminizmu i socijalnoj ekologiji. U tom pogledu autorica obrazlaže točke presijecanja spomenutih teorija i pokreta. Kada je riječ o ekološkim pokretima, treba napomenuti da oni imaju kraću tradiciju i prvi se put pojavljuju u drugoj polovici 20. stoljeća. Vrijedi napomenuti kako pokreti ekofeminizma nisu usmjereni prema moći ili vlasti, nego prije prema pojedincu. Riječ je o kritici muškog hijerarhijski organiziranog i na dominaciji utemeljenog odnosa prema prirodi i ženi. Upravo je to dodirna točka ekofeminizma i socijalne ekologije, a kao zajednički nazivnik mogli bismo spomenuti anarhistički impuls. Značajan termin koji autorica rabi jest »druga priroda«. Njime želi opisati ljudsko društvo, napominjući kako ono sadrži, uz socijalnu, i evoluciju biološkog značenja, što nikako nije odvojivo. I upravo na toj točki prevladavanja ove odvojenosti (dakle, odvojenosti prve i druge prirode) susreću se ekofeminizam i socijalna ekologija jer »suvremena ekološka kriza i odnosi u društvu prema onima čija je pozicija određena njihovim tijelima i fizičkim (biološkim) karakteristikama otvaraju nove rasprave i zahtjeve za pomirenje odnosa Ja/drugi, kao i potrebu za stvaranjem kooperativnih odnosa s prirodom i onima bliskim prirodi« (str. 7).

Potrebno je osvrnuti se i na središnji sklop u ovom prikazu, odnosno u prikazu problema koje zajednički propituju socijalna ekologija i ekofeminizam, a riječ je o kritici dominacije i ekopravdi. Autorica polazi od konstatacije da u prirodi ne postoji hijerarhija, nego je ljudska hijerarhija projicirana na prirodu. To se može postići jedino putem dominacije. Međutim, riječ je o tome da se ta dominacija zamijeni drugim oblicima odnosa. Kada je riječ o dominaciji, uvijek govorimo o nekom obliku isključivanja drugih, odnosno o dualističkoj strukturi oblikovanoj tako da postoje oni inferiorni i oni superiorni ili oni koji su gore i oni koji su dolje. Kao ilustraciju tih misli autorica donosi tablicu dualističkih suprotstavljenih parova (npr. kultura - priroda; razum - priroda; muško - žensko; gospodar - rob) Riječ je o procesu udaljavanja od prirode ili pretvaranja prirode

u okoliš predstavlja odustajanje od čovjekova prilagođavanja prirodi i izraz njegove novovjekovne moći. Tada čovjek počinje prilagođavati prirodu sebi, čineći od nje zapravo objekt, materiju. S druge strane, žena biva poistovjećena s prirodom i stavljena u podređen položaj. To je, pojednostavljeno rečeno, središnji argument ekofeminizma. Razrješenje tih prijedora autorica vidi u izlaženju »izvan *mainstream* etike okoliša koja izdvojenu autonomiju čovjeka u odnosu na svijet prirode, odnosno muškarca u odnosu na svijet i prirode i žene, vidi kao moralni cilj. Drugim riječima, ekofeministička etika nastoji da se pomjeri izvan koncepta ekocentričnosti po kojoj su i žene i priroda u istoj razini značajnosti« (str. 10). U konačnici, kada je riječ o spomenutim odnosima na planu društvo - priroda ili muškarac - žena, vidljivo je da postoje brojni problemi koji stvaraju višestruko destruktivne okolnosti. U tom pogledu, kako kaže autorica, ekofeminizam svakako pridonosi rekonceptualizaciji znanstvene, socijalne i političke prakse.

Drugi članak u ovom broju autorica Branke Galić i Marije Geiger naslovljen je *Od logike dominacije prema etici brižnosti. Konceptualna utemeljenja ekofeminizma*. U središtu ovog članka je tema opresije, i to dvostruke, kako prema prirodi, tako i prema ženi. Međutim, ta opresija je utemeljena na konceptualnom okviru koji sadrži vjerovanje, vrijednosti, stavove, pretpostavke itd. Opresivni konceptualni okvir je onaj koji »funkcionira tako da objašnjava, održava i opravdava odnose nepravedne dominacije i subordinacije. Kada taj okvir djeluje tako da opravdava podređenost žena od strane muškaraca, onda je on patrijarhalan. Ekofeministički diskurs ne temelji se samo na kritici postojećeg, već sugerira i smjernice za oblikovanje feminističke etike i etike okoliša« (str. 18). Autorice spominju tri putanje razvoja ekofeminističkih teorija. Prva potječe od marksističkih shvaćanja, no »odbacuje pretpostavku da je eksploatacija utemeljena isključivo na materijalnim temeljima i klasama kao stratifikacijskim društvenim grupama. Utvrdile su da postoji jednako tako univerzalno potlačena klasa/rod različita od klasne diferencijacije - žene« (str. 18). Druga je putanja utemeljena na shvaćanjima preuzetima iz nekih prirodnih religija u kojima žena zauzima drugačije mjesto. To je dovelo do brojnih romantičnih shvaćanja. Treća putanja ekofeminizma dolazi iz environmentalizma jer su mnoge aktivistice bile uključene u zelene pokrete. Autorice donose iscrpnu analizu teorijskih utjecaja na razvoj tih shvaćanja. Također donose konceptualni okvir u kojemu nastoje prikazati shvaćanje odnosa žene i prirode, ističući opresiju kao središnju karakteristiku odnosa. Ovdje dolazimo do središnjeg dijela izlaganja koje ide u smjeru isticanja logike dominacije kao sržnog elementa svih ekofeminističkih teorija. S druge strane, logika dominacije, povijesno govoreći, uvijek funkcionira unutar patrijarhata, što stavlja patrijarhat na vrh ekofeminističkih kritika. Zbog toga autorice ističu da kritika »patrijarhalnih konceptualnih okvira pretpostavlja kritiku načina pomoću kojih se žene prikazuju kao moralno inferiorne u odnosu na muškarce. Ove kritike s ekofeminističkih pozicija znače i kritiku bespoštednog trošenja resursa koji su, zajedno sa ženama, u degradirajućoj poziciji. Ekofeminizam služi i tome da pojašnjava zašto logika dominacije, te bilo koji konceptualni okvir koji je uzdiže, moraju biti ukinuti kako bi se omogućilo bilo kakvo smislaono poimanje razlike koja ne rađa dominaciju i prijeći da feminizam postane puki pokret podrške utemeljen samo na zajedničkim iskustvima« (str. 24). Važno je napomenuti kako i jezik (izričaj) sudjeluje u toj perpetuaciji dominacije, a time i održavanju patrijarhata. Riječ je zapravo u feminiziranju podređenog i podređivanju femininog kroz ponašanje. U tom pogledu, kako napominju autorice, ekofeministička kritika treba biti što obuhvatnija, inače ne ispunjava zadaću dekonstrukcije patrijarhata. Kada je riječ o patrijarhatu, svakako treba napomenuti da se radi o disfunkcionalnom sustavu, i to sa socijalnog gledišta jer je nefleksibilan i konfuzan, a s ekološkog jer je usmjeren na razaranje, a ne na očuvanje i poštovanje. Kao metodološku karakteristiku ekofeminizma spomenimo odbijanje primata jednog pogleda ili prikaza, već je uvijek riječ o tkanju niza teorija. Ekofeminizam afirmira holistički pristup obuhvaćen sloganom 'sve je povezano'. Važna pitanja kao što su prava

zemlje, vode, šuma, odlaganje otpada, žene, siromašni i članovi drugih podjarmljenih grupa, svi oni neproporcionalno pate od ekološke štete. Ekološka zlodjela postaju sustavni nusproizvod maskulinističkih, kolonijalnih i kapitalističkih pretpostavki i praksa. Stoga je u srcu ekofeminizma poriv da se eliminiraju svi oblici dominacije. Upravo govor o logici dominacije znači pokušaj identificiranja vrijednosti utjelovljenih u nepravednim društvenim hijerarhijama, mapiranje učinaka takvih hijerarhija i takve logike, što su krucijalni projekti za moralnu filozofiju» (str. 29).

Treći u ovome broju je članak Tijane Trako naslovljen *Simbol ruke. Razmatranja o pojavi i značenju simbola ruke u kontekstu svakodnevne komunikacije*. Autorica ponajprije donosi teorijsku pozadinu istraživanja simbola, i to kroz prikaz učenja E. Durkheima, G. H. Meada, J. Baudrillarda, E. Cassirera i E. Sapira. Kada je riječ o simbolima, treba primijetiti kako »razmatranje simbola, koliko ga god pokušali ograničiti na konkretni kontekst, nužno je manjkavo. Značenje i značaj simbola u današnjem svijetu bogate povijesti i sadašnjosti, u kojem se putem globalnih kretanja miješaju narodi i pojedinci, svaki sa svojim kulturnim teretom, jednostavno je nemoguće u potpunosti obuhvatiti. Simboli stalno mijenjaju svoje značenje. Jedan te isti simbol može imati različit sadržaj za različite segmente društva, a može poprimiti i dodatna značenja u novim situacijama ili u susretu s drugim kulturama, te isto tako izgubiti dio svog sadržaja nakon što je društveni kontekst u kojem je bio važan nestao ili je zamijenjen novim« (str. 41). Kao primjer izmjene značenja simbola autorica navodi svastiku koja u europskim društvima znači nešto sasvim drugo nego, primjerice, u indijskim društvima. Kada govorimo o simbolu ruke, riječ je o simbolu šireg dometa, što je vidljivo iz niza povijesnih primjera. U tom pogledu možemo reći da je simbol ruke jedan od »ključnih simbola koje *Homo sapiens* koristi, od svojih najranijih pokušaja komunikacije špiljskim crtežima pa sve do danas. Mnogostrukost značenja simbola ruke nije se mijenjala tijekom povijesti. Ovaj simbol je uvijek držao primarno mjesto u složenoj mreži prijenosa informacija i komunikaciji, mada se mijenjala njegova lokacija, te je tako u određenom povijesnom trenutku bio više upotrebljavan u religiji, politici ili umjetnosti, a nešto manje u svakodnevnoj interakciji, i obrnuto. No, važno je zapaziti da njegova uporaba nikada nije prestala niti stagnirala. Jer, ruka je uvijek bila i ostala poruka (po -ruka)« (str. 43.). *Važno je primijetiti kako ruka igra značajnu ulogu u simboličnom jeziku tijela. U tom pogledu autorica analizira niz situacija u kojima gesta ruke sudjeluje u komunikaciji. Više puta ista gesta ima različito tumačenje u različitim kulturama. U određenim je situacijama, poput komunikacije gluhih osoba, komuniciranje putem znakovnih jezika jedini oblik komunikacije. Značajan dio članka autorica posvećuje prezentaciji istraživanja značenja poslovice koje sadrže simboliku ruke. To je vrijedan prilog kulturnom i socijalnom tumačenju nekih aspekata komunikacije. Na kraju vrijedi napomenuti da je ruka dio fizičkog tijela, ali i »nositelj duhovnog. Naime, i sama riječ 'poruka' u sebi sadrži ruku, poruku. Vrijednost naših ruku i simbola nije zanemariva i potrebno je još mnogo istraživanja koja će se detaljnije baviti svakom od navedenih dimenzija kulturnog i socijalnog u kojima se ona pojavljuje« (str. 55).*

Sljedi članak Tomislava Krznara naslovljen *René Descartes i suvremeno shvaćanje prirode*. Autor želi dati određen pregled najčešćih prijekora koji se upućuju Descartesu, ali i spomenuti njegove neopozive zasluge u razvoju zapadnjačke misli, kako znanstvene tako i filozofske. Drugi aspekt tog rada vezan je uz problematiku suvremenog čovjekova odnosa prema prirodi. Naime, kako kaže autor, taj je odnos zapravo dvostruk: s jedne se strane govori o imperativu zaštite i očuvanja prirode, a s druge se strane preuzimaju uglavnom iskušani modeli koji se temelje na razvoju i napretku. Upravo je korištenje tih modela uvelike dovelo do destrukcije prirode. U prvom dijelu članka autor nastoji rasvijetliti neke temeljne dimenzije na planu odnosa čovjek - priroda te na planu kultura - priroda. Važan aspekt ovog dijela je prezentiran u obliku potrage za odgovorom na pitanje što je priroda. Sljedeći aspekt prvog dijela rada vezan je uz problematiku odno-

sa prema prirodi suvremenog čovjeka. Čini se prihvatljivim prenijeti tezu o destrukciji kao elementarnoj dimenziji tog odnosa. Kada je riječ o suvremenosti, treba promotriti uzroke takvog djelovanja u ranijim fazama. Mnogi uzroke nalaze u učenju Renea Descartesa. S druge strane, odnos suvremenog čovjeka prema prirodi dimenzioniran je kroz ekologiju, pa i u tom pogledu autor donosi terminološke osvrtne na razini čovjek - priroda - ekologija. Prvi dio završava konstatacijom kako je imperativ zaštite prirode obligatan odgovor na upite koje postavlja čovjekov odnos prema prirodi. Drugi dio članka djelomice je posvećen Descartesovoj filozofiji, i to kroz prikaz nekoliko važnijih tema. Općenito kada je riječ o ocjeni Descartesove filozofije i misli, možemo primijetiti svojevrsni dualizam. S jedne je strane riječ o divljenju - budući da je Descartes bio univerzalni mislilac čiji su misaoni dosezi ugrađeni ne samo u temelje filozofije, nego i u temelje znanosti, primjerice matematike, fizike, optike itd. - dok je s druge strane riječ o osudi koja je utemeljena na kritici procjene prirode kao protežnosti koju u zapadnu filozofiju uvodi upravo Descartes. U tom pogledu autor osvjetljuje segment sadržaja Descartesove filozofije kroz prikaz termina znanosti, metode, uma, čovjeka i u konačnici prirode. Kada je riječ o ovom posljednjem, autor napominje kako je čovjek »oduvijek djelovao destruktivno prema prirodi. Ova destruktivnost povećala se s povećanjem tehnološke moći, a dosegla svoj vrhunac (nadajmo se!) u suvremenom dobu. Više je puta u radu naglašeno da se Descartesa smatra, barem neizravno, odgovornim jer je svojim mišljenjem, osobito učenjem o tvarnom i mislećem biću kao na jedno nesvodivim kategorijama postojanja, omogućio čovjekovu dominaciju nad prirodom i njezino nesmiljeno, masovno uništenje. Priroda je tako postala protežnost, čovjekov resurs koji ima poslužiti čovjeku u ostvarenju svih ciljeva koje čovjek postavi, a krajnji cilj bio bi postići potpuno gospodstvo nad prirodom. Mi se s ovom idejom koja ide u smjeru optužbe Descartesa samo djelomice slažemo« (str. 74). U tom pogledu autor naglašava da priroda nije bila središnja tema Descartesove filozofije jer je to bio čovjek i njegova dobrobit, pa čak i korist, stoga autor zaključuje kako je »Descartes sebi kao cilj postavio dobrobit čovjeka, i to je, smatramo, barem djelomice ostvario. Nažalost, na tom putu k čovjekovu boljitku priroda je postala kolateralnom žrtvom, plativši sobom cijenu čovjekova napretka. Možda će naše vrijeme u tom horizontu odnosa čovjeka i prirode donijeti neku novost koja bi bila pogodna za oboje: i čovjeka i prirodu« (str. 76).

Posljednji članak autora Ivana Cifrića naslovljen je *Motivi čovjekovih postupanja prema životu svijetu*. Riječ je o analizi empirijskog istraživanja čovjekove brige i postupanja prema životu svijetu. Istraživanje je provedeno na pet fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rad uvjetno možemo podijeliti na dva dijela: prvi, teorijski, i drugi u kojemu autor donosi rezultate istraživanja i interpretira ih. Prvi dio počinje propitivanjem motiva čovjekova postupanja prema biljkama i životinjama. U tom istraživanju je odnos prema životinjskim i biljnim vrstama definiran kroz četiri relacije u kojima čovjek nalazi uporište poticaju za brigu o životinjama i biljkama, a ona su ujedno i načela za čovjekovo ponašanje. Riječ je o relacijama etičnosti, utilitarnosti, emotivnosti i situaciji. *Ciljevi rada*, koje autor postavlja, jesu: 1. prikazati rezultate empirijskog istraživanja percepcije »motiva« čovjekova postupanja prema životinjama i biljkama - susvijetu; 2. prikazati odnos između percepcije »motiva« čovjekova postupanja prema životinjama i biljkama i mišljenja o »odgovornosti za život«, »biocentrizmu«, »socijalnoekološkim orijentacijama« i »vjerovanju«. Autor također postavlja dvije hipoteze. Prva pretpostavlja da znatno veći postotak ispitanika preferira prvu relaciju, dok se druga odnosi na četiri sklopa problema: »odgovornost za život«, »biocentrizam«, »socijalnoekološke orijentacije« i »vjerovanje«. Rezultati istraživanja pokazuju da 87,2 posto ispitanika »slaže se« da je čovjekova etička dužnost voditi brigu o biljkama i životinjama, 43,7 posto da prema njima treba »emotivno postupati«, 35,0 posto prema »situaciji«, a samo 8,9 posto da briga o životinjama i biljkama ovisi o koristi koju čovjek ima od njih. Istodobno se ne slaže 3,6 posto da je čovjekova etička dužnost, 76,2 posto da je motiv »korist«, 22,5 po-

sto da su motiv emocije i 34,5 posto da je motiv situacija. Ipak, u cjelini uzevši, rezultati idu u prilog potvrđivanju postavljene hipoteze. Kada je riječ o drugoj hipotezi, utvrđeno je da postoji značajno veće prihvaćanje »etičke dužnosti« i »emotivnosti« prema živom svijetu kod onih ispitanika koji značajno više prihvaćaju »odgovornost za sav život«, »poštovanje života«, »ekocentrizam« i »alternativnu religioznost«.

Na kraju broja možemo čitati prikaze knjiga J. Rifkina *Doba pristupa. Nova kultura hiperkapitalizma u kojoj je cijeli život iskustvo za koje se plaća* (Bulaja naklada, Zagreb, 2005.) i Irene Borowik (ed.) *Religions Shurches and Religiosity in Post-comunist Europe* (Nomos, Krakow, 2006.). Prikaze knjiga napisao je Krunoslav Nikodem, dok je Ivan Cifrić napisao *in memoriam* Ivi Maroeviću.

Tomislav Krznar

**SOCIJALNA EKOLOGIJA. ČASOPIS ZA EKOLOŠKU MISAO I SOCIOLOGIJSKA ISTRAŽIVANJA OKOLINE. HRVATSKO SOCIOLOŠKO DRUŠTVO
- ZAVOD ZA SOCIOLOGIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGEBU, 16 (2007.) 2 - 3.**

Prvi članak ovog dvobroja časopisa naslovljen je *Dimenzije modernizacije i mjesto identiteta*, a autor je Rade Kalanj. Autor polazi od definicije modernizacije koja kazuje kako je modernizacija »opći proces prijelaza iz *tradicionalnog* u *moderno* društvo ili *modernost* koja, između ostalog, implicira vjerovanje u razum i racionalnu akciju, industrijsku, kapitalističku ekonomiju, priznavanje prava pojedinca, demokratsku političku organizaciju i socijalnu strukturu zasnovanu na klasnoj društvenoj podjeli« (str. 113). Pritom se razlikuju, kako napominje autor, četiri dimenzije modernizacije: politička, ekonomska, društvena i kulturna. Autor daje iscrpan prikaz spomenutih dimenzija modernizacije, posebno se fokusirajući na političku i kulturnu dimenziju jer se posredstvom njih odvijaju procesi konstrukcije, prezentacije i manifestiranja identiteta. Politička modernizacija vezana je uz političke procese koje najčešće nazivamo demokracijom, a riječ je o drugačijem shvaćanju prava pojedinca postavljanju u drugačiji odnos prema društvu. U ovom dijelu autor iscrpno prikazuje veze između niza značajnih političkih pojmova, kao što su kolektivni identitet, civilno društvo, liberalistička i republikanska demokracija itd. Važan dio prikaza odnosi se na ocrtavanje odnosa građani - država, osobito u tranzicijskom kontekstu. U tom kontekstu značajnu ulogu imaju i političke stranke. Sljedeći dio posvećen je kulturnoj modernizaciji. Važan aspekt tog problema je sekularizacija, odnosno uloga religije u stvaranju kulturnih identiteta. Autor daje osvrt na odnose Zapada i Istoka u religijskom kontekstu, što je važan aspekt razumijevanja socijalnih struktura. Isto tako važan dio ove rasprave je tematiziranje slobode. Kada govorimo o kulturi, na poseban način tematiziramo racionalnost, no istodobno govorimo i o supstratu okrenutom nasuprot prirodi. Ovdje se otvara, kako prikazuje autor, niz teorijskih aspekata problema, spomenimo samo relativizam. Autor posebnu pozornost posvećuje elaboraciji odnosa kulturnog i etičkog relativizma. Sljedeći važan problem su globalna kultura i tržišni odnosi gdje dolazimo do prijepora u odnosu univerzalna perspektiva i kulturni identitet. Važan aspekt tog problema je komunikacija. U dijelu *globalizacija, tranzicija, identitet* autor opširno tematizira probleme globalizacije. U tom kontekstu dotiče pojmove neoliberalizma, socijalne demokracije, tranzicije, reformizma, kozmopolitizma itd. Važan aspekt tih problema su i ekološki i anti-globalistički pokreti.

Slijedi članak Zdenke Damjanić naslovljen *Informiranost i povjerenje u izvore informacija o terminalu za ukapljeni prirodni plin (LNG)*. Članak donosi rezultate empirijskog istraživanja lokalnog stanovništva o projektu gradnje terminala za ukapljeni plin. Riječ je o gradnji energetskog postrojenja LNG terminala (*liquefied natural gas*) u Omišlju na otoku Krku. Ovim istraživanjem nastojalo se obuhvatiti socijalnu, ekonomsku i ekološku dimenziju istraživanja. Autorica propituje neke dimenzije globalizacije te, primjerice, naglašava rizike koji proizlaze iz nekih globalno potaknutih djelatnosti. Važno je napomenuti, kako ističe autorica, da je danas život nezamisliv bez globalnih i umrežujućih dimenzija življenja. Kada je riječ o posebnom slučaju, konkretno gradnji plinskog terminala, potrebno je reći kako je pitanje gradnje terminala za ukapljeni prirodni na hrvatskoj jadranskoj obali postalo aktualno 2006. godine na valu najjasnije demonstracije velike ovisnosti mnogih zemalja, pogotovo srednje Europe, uključujući Austriju, Češku, Slovačku i drugih, o uvozu plina iz Rusije. Gradnja LNG terminala u Hrvatskoj zbog duboko morskih luka i strateškog položaja je vrlo zanimljiva. Za gradnju LNG terminala Hrvatskoj su potrebne investicije i prateća infrastruktura. Tim primjerom autorica nastoji prikazati nekoliko dimenzija problema, a riječ je o globalnim potrebama - naime, onima koje izrastaju nad nedostacima industrijskog društva, nadalje o informiranosti o tim potrebama i, treće, o povjerenju u medije koji te informacije prenose. Ponajprije je riječ o povjerenju lokalnog stanovništva koje takvi projekti dotiču. Razumije se da je riječ o riziku, kako ekonomskom, tako i ekološkom. Imajući to na umu, autorica u ovom istraživanju nastoji ispitati informiranost ispitanika o LNG terminalu te u sklopu toga istražiti razinu informiranosti, izvore informiranosti, povjerenje u izvore i ustanoviti postoje li značajne razlike među ispitanicima s obzirom na njihova obilježja. Riječ je o samostalnom istraživanju autorice, provedenom tijekom kolovoza i rujna 2006. godine na području otoka Krka (Omišalj, Njivice, Malinska, Krk i Punat) i nekih naselja Kvarnerskog zaljeva koja gravitiraju poziciji LNG terminala (Rijeka, Crikvenica, Opatija, Kraljevica i Bakar). Istraživanjem su obuhvaćena četiri problemska sklopa: (1) informiranost i povjerenje u sredstva informiranja o LNG-u, (2) osobni odnos prema gradnji LNG-a, (3) procjena odnosa udruge *Eko Kvarner* prema LNG-u te (4) ekološki angažman, korupcija i kontrola gradnje LNG-a. Anketirano je ukupno 240 ispitanika slučajnim odabirom. Najprije su odabrana naselja, a zatim slučajnim odabirom ispitanici. Postavljeno je nekoliko hipoteza. Pretpostavljamo da: (1) većina građana nije dovoljno informirana o gradnji LNG terminala; (2) ispitanici se najčešće informiraju iz lokalnih izvora (prijatelji, znanci, ekoudruga, lokalni i regionalni tisak); (3) znatno manje povjerenje imaju u državna tijela vlasti i političke stranke nego u lokalne izvore, medije i domaće stručnjake. Rezultati istraživanja i statistička obrada omogućavaju nekoliko zaključaka: 1. istraživanje pokazuje da je 69,2 posto ispitanika »samo djelomično informirano«. Samo 7,9 posto ispitanika je »potpuno informirano«, a njih 22,9 posto uopće nije informirano. Što se tiče uloge javnih medija, najveći postotak ispitanika smatra da je medijsko informiranje javnosti u slučaju projekta LNG terminal »uglavnom korektno«, zatim »uglavnom negativno« (20,8%) i »uglavnom pozitivno« (8,8%). Ispitanici ženskog spola znatno više (od muških ispitanika) pozitivno procjenjuju ulogu medija u slučaju projekta LNG terminala. U rezultatima istraživanja zanimljivo je istaknuti povezanost političkih izvora i »povjerenje u političku vlast i investitore« te povezanost »medijskih izvora« i povjerenje u »struku«. U konačnici, s obzirom na obilježja ispitanika, može se zaključiti sljedeće: a) Glede opće informiranosti, utvrđeno je da su znatno više informirani ispitanici muškog spola, stari između 31 i 65 godina, koji se bave samostalnom privrednom djelatnosti, dulje borave u mjestu stanovanja, imućniji i naseljeni su na otoku Krku. Mogli bismo zaključiti kako je riječ o značajnom prilogu istraživanjima vezanim uz interes građana za konkretna događanja u lokalnoj zajednici.

Slijedi članak Ivan Cifrića *Raznolikost kultura kao vrijednost*. Riječ je o prezentiranju istraživanja vezanom uz percepciju ostanka raznolikih kultura. Autor problematizira nekoliko pitanja o homogenizaciji i raznolikosti kultura, ističući da su u doba globalizacije prisutne dvije tendencije: s jedne strane proces civilizacijskog homogeniziranja koji vodi u imperijalnu hegemoniju jednog modela oslonjenog na vojni sektor i globalno širenje proizvoda kulturne industrije putem masovnih medija, a s druge strane postoje otpori nestanku raznolikosti kultura u svijetu. Raznolikost kultura sadrži različita kulturno-povijesna iskustva koja mogu pridonijeti nastanku paralelnih razvojnih tijekova. Naime, »pitanje raznolikosti kultura nije tek aktualno pitanje znanosti ili politike, nego je postalo jedno od veoma važnih pitanja perspektive suvremenog čovječanstva, iako ga se često tako ne doživljava« (str. 185). S druge strane, tek s »ugrožavanjem okoliša i pogoršanjem ekoloških uvjeta života na Zemlji, pitanje odnosa kulture prema budućnosti postaje važno pitanje oblikovanja alternativa razvoja. Jer, jednosmjerni, linearni razvoj kakav je dosad uvjetovao neoliberalni kapitalizam, pokazao je neke ozbiljne manjkavosti, a njegova kritika ukazala je na mogućnost razvojne 'razlike', tj. višesmjernih razvoja čovječanstva koji ne moraju udovoljavati današnjim razvojnim standardima, iako se istodobno zbivaju u 'komprimiranom vremenu'. Različite kulture postoje istodobno jedna pokraj druge, ali ne pripadaju istom povijesnom stupnju razvoja. Neka civilizacijska postignuća koristi gotovo svaka od njih. U tom kontekstu nezaobilazno je pitanje opstanka raznolikosti kultura u svijetu kao mogućnosti primjene nekih iskustava iz kulturnih tradicija shvaćenih kao postignuti napreci« (str. 187). U tom pogledu možemo postaviti pitanje: ne vodi li tendencija globalizacije glede kulturne raznolikosti dugoročno upravo u »smjeru nametanja hegemonije jednog modela i oblikovanja samo jedne civilizacije po logici: *biotička entropija* - *kulturna entropija*, ili pak današnje iskustvo nedemokratskog svjetskog poretka i slabog intelektualnog otpora pokazuje mogućnost postojanja istodobno više razvojnih perspektiva po logici raznolikih kulturnih iskustava? Čovječanstvo je danas na velikoj kušnji o tim pitanjima« (str. 187). Važno je zapaziti povezanost koja postoji na planu biološke raznovrsnosti i kulturne raznovrsnosti, ali i u tom pogledu moramo odgovoriti na pitanje: zašto je raznolikost bogatstvo? Mogući odgovori idu u smjeru priznanja kako »svaka kultura ima svoje autonomno iskustvo, iako su neka iskustva slična drugim kulturama. U životu pojedinca i socijalnih skupina kultura jest način stjecanja iskustva, njegove akumulacije i primjene u budućem životu društva. Različita iskustva, često najprimitivnijih tehnika, obogaćuju ukupnu spoznaju i pridonose napretku čovječanstva. Primjerice, jedna kultura koristi barut za vatromet i zabavu, a druga ga prihvaća i koristi za topove i osvajanja. Njegova primjena ne ovisi o njegovim svojstvima, nego o obilježjima kulture« (str. 189). Uzevši to u obzir, a u kontekstu spomenutog istraživanja, autor postavlja ciljeve: 1. prikazati (1) osnovne rezultate istraživanja percepcije raznolikosti kultura, (2) faktorsku strukturu i (3) povezanost percepcije raznolikosti kultura s obilježjima ispitanika. Opći cilj empirijskog istraživanja je provjeriti kakav je odnos ispitanika prema raznolikosti kultura te postoje li značajne razlike u mišljenjima među studentima s obzirom na neka obilježja. Istraživanjem se nastoji odgovoriti na tri pitanja: (1) kakav je odnos prema postojanju i očuvanju raznolikosti kultura u svijetu, (2) kakav je odnos prema homogeniziranju kultura, tj. postojanju samo jedne moderne kulture koja razvija globalnu kulturnu hegemoniju, te u sklopu njih na pitanje (3) kakve su perspektive ljudske kulture, odnosno perspektive »primitivnih« i »moderne kulture« prema mišljenju ispitanika (str. 199). Zaključno možemo istaknuti kako je glede prva hipoteze utvrđeno da velika većina ispitanika (između 87,9 i 96,8 posto) ima pozitivan odnos prema postojanju i očuvanju raznolikosti kultura u svijetu. Isto tako velika većina ispitanika (između 88,8 i 92,6 posto) ne prihvaća tvrdnju da bi u svijetu postojala samo jedna kultura. U konceptijskom smislu, napominje autor, »rezultati nedvojbeno idu u prilog tezi da ispitanici bez nekih dvojbi smatraju poželjnim raznolikost kultura u svijetu. I ne samo to. Vjerojatno ispitanici

time ne žele reći da bi im neka od današnjih predmodernih kultura bila prihvatljivija za život od ove zapadne, moderne u kojoj danas žive, a čije nedostatke također primjećuju» (str. 210). Riječ je, dakle, o potrebi izgradnje stajališta koje brani raznolikost kultura kao načelo opstanka brojnih i različitih kultura danas, a samim tim posebnosti življenja ljudi u tim kulturama.

Slijedi članak Aleksandre Frković *Bioetički ogledi o kvaliteti života. Pitanje distanazije i eutanazije*. Kada je riječ o odnosu prema smrti, autorica prikazuje tri dimenzije. Tako kaže da se u »današnjim bioetičkim raspravama manje govori o distanaziji (produženje agonije, patnje i odgađanje smrti), a više o direktnoj ili indirektnoj eutanaziji. Mnogi bioetičari smatraju da je između te dvije krajnosti *ortotanazija*, što podrazumijeva dostojanstvenu smrt 'u pravo vrijeme' bez skraćivanja života, ali i bez dodatnih patnji« (str. 215). Budući da je riječ o višedimenzionalno delikatnoj situaciji ljudskog umiranja, vrijedi napomenuti kako se u zdravstvenoj skrbi »bioetički i pravno valjana odluka temelji na slobodnom odlučivanju pacijenta. Bioetička doktrina informiranog pristanka (*informed consent*) zasniva se na pacijentovoj privoli kojoj je prethodila informacija i pravilno shvaćanje dobivene informacije, da bi se moglo primijeniti bilo kakvo liječenje. Informiranje i pouka moraju pacijentu omogućiti da u osnovnim crtama sazna da ima slobodni izbor između više mogućih oblika medicinske intervencije, odnosno pravo na odbijanje intervencije. Pacijenta treba poučiti o metodi izvođenja intervencije, rizicima, neugodama i posljedicama« (str. 216). U tom pogledu autorica za cilj ovoga rada postavlja razmatranje bioetičkih dvojbi o kvaliteti života po pitanju distanazije i eutanazije. Potrebno je početi razmatranjem o kvaliteti života, a to je, čini se, iznimno kompleksan zadatak. Uzevši u obzir sve tehničke mogućnosti koje nam pruža suvremena medicina, možemo zaključiti kako je riječ o iznimno teškim situacijama kada su u pitanju odluke o produljenju života ili uzrokovanju smrti. U tom pogledu možda je najznačajniji pojam distanazije koji označava pretjerano produljivanje agonije patnje pacijenta i odgađanje smrti. U tom okolnostima smrt postaje »znak neuspjeha, umjesto neizbježan kraj biološkog života. U nekim slučajevima gdje odluku o određenom postupku odobri obitelj ili donosi zdravstveni djelatnik, ponekad se želi »učiniti sve moguće«. Tako primjena tehnologije postaje najsnažniji način na koji se izražava ljubav prema pacijentu. Osim toga, religijska uvjerenja navode neke pacijente, njihove obitelji i zdravstveno osoblje da pokušaju na sve moguće načine podržavati neke beznadne postupake u očekivanju čuda« (str. 221). S druge strane, imamo niz situacija življenja u kojima patnja nadjačava bilo kakvu razumnu težnju za smislom življenja. U trajno vegetirajućem stanju, kako kaže autorica, »uz umjetno hranjenje i o potpunoj ovisnosti o tuđoj pomoći pacijent može živjeti godinama. Na takav način produžen život nema nikakve kvalitete. Ako je točno ili možda je ipak upitno, da pacijenti u vegetirajućem stanju ne pate, sigurno je da pate njihovi najbliži. Međutim, pacijenti u trajno vegetirajućem stanju ne mogu utjecati na prekid postupaka za održavanje života. Kada se u nekim slučajevima i prekinu postupci održavanja života, ti pacijenti mogu živjeti još godinama u nepromijenjenom stanju. Brojne medicinske i bioetičke dileme posebno se javljaju pri odlučivanju o prekidu hranjenja i davanja tekućine. U posljednje vrijeme sve se više prihvaća da je moralno prekinuti umjetno hranjenje kod trajno vegetirajućih stanja kada nema nikakve sumnje u dijagnozu i prognozu pacijenta« (str. 221). Važno je prikazati dimenziju neprihvatljivosti eutanazije. Autorica kaže kako »počiniti eutanaziju znači ne uspjeti vidjeti suštinsku vrijednost ili dostojanstvo osobe. Procjena da što u suštini ima vrijednost, zbog nekog razloga nema vrijednost, logično je i moralno kriva. U današnje doba rješenje u borbi s eutanazijom i asistiranim samoubojstvom je bolja skrb za bolesne i umiruće. Dostojanstvo bolesne osobe ne može biti izbrisano s bolešću i patnjom. Takvi postupci nisu privatne odluke, već utječu na čitavo društvo. Ovdje autorica pravi iznimku kada je riječ o eutanaziji teško oboljele novorođenčadi za koju zagovara dopustivost. Ipak, »ubrzanu smrt liječnik mora prijaviti javnom tužilaštvu s popratnom dokumentacijom. Razumije se da spomenuti postupci - od brige

za starije i nemoćne, preko liječenja teško oboljelih do brige za teško bolesnu novorođenčad - otvaraju niz prijevora koji su religijski i svjetonazorski utemeljeni, što odluke u određenim situacijama čini iznimno složenim. Kao odgovor na te upite življenja autorica mnogo polaže na autoritet međunarodne znanstvene i medicinske zajednice.

Posljednji članak ovog dvobroja nosi naslov *Prilozi za bibliografiju o bioetici u Hrvatskoj (1990. - 2007.)* autorica Sandre Kantar i Kristine Svržnjak. Riječ je o dragocjenom pregledu bibliografskih jedinica istog tematskog područja. Cilj izrade ove bibliografije jest, kako napominju autorice, »pokušaj stvaranja bibliografije iz oblasti struke koja bi mogla imati informativno-priručno-praktični karakter, odnosno poslužiti kao predložak za izradu budućih bibliografija iz tog područja« (str. 231). Bibliografija donosi 249 naslova koji su kronološki raspoređeni (po godinama).

Na kraju ovog broja u rubrici recenzije i prikazi možemo čitati niz priloga. U ovom prikazu donosimo imena autora i naslove prikazanih knjiga te autore prikaza. Velimir Pravdić autor je prikaza knjige Susanne C. Moser and Lisa Diling (ed.) *Creating a Climate for Change. Communicating Climate Change and Facilitating Social Change*. (Cambridge, UK, Cambridge University Press, 2007., 576 str.). Marija Geiger autorica je prikaza knjige Suzane Marjanić i Antonije Zardija Kiš *Kulturni bestijarij* (Zagreb, Institut za etnologiju i folkloristiku, Hrvatska sveučilišna naklada, 2007., 780 str.). Anamaria Škopac autorica je prikaza knjige Amartya Sen *Identitet i nasilje. Iluzija sudbine* (Zagreb, Masmedia, 2007., str. 190.) Zlatko Hinšt autor je prikaza knjige grupe autora *Energija u Hrvatskoj 2005. Godišnji energetske pregled* (Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva RH, Zagreb, 2006., 248 str.) Ivan Markešić autor je prikaza knjige Huberta Knoblauch i Arnolda Zingerlea (Hrsg.) *Thanatosoziologie. Tod, Hospiz und die Institutionalisierung des Sterbens*. (Berlin, Duncker & Humblot, 2005., 218 str.). Luka Tomašević autor je prikaza knjige V. R. Potter *Bioetika - Most prema budućnosti* (Rijeka, Medicinski fakultet u Rijeci - Katedra za društvene znanosti, Hrvatsko društvo za kliničku bioetiku, Hrvatsko bioetičko društvo, Međunarodno udruženje za kliničku bioetiku (ISCB), 2007., 269 str.). Aleksandra Frković autorica je prikaza knjige Zvonka Boškovića *Pravo i medicina* (Zagreb, Pergamena, 2007. 265 str.). Nikola Skledar autor je posljednjeg priloga ovog broja časopisa, prikaza knjige Ivana Cifrića *Bioetička ekumena. Odgovornost za život susvijeta*, (Zagreb, Pergamena, 2007., 279 str.).

Tomislav Krznar

SOCIJALNA EKOLOGIJA. ČASOPIS ZA EKOLOŠKU MISAO I SOCIOLOGIJSKA ISTRAŽIVANJA OKOLINE. HRVATSKO SOCIOLOŠKO DRUŠTVO - ZAVOD ZA SOCIOLOGIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU, 16 (2007.) 4.

Prvi članak u ovome broju, autora Antuna Šundalića i Željka Pavića, nosi naslov *Ekološka svijest mladih: između održivog razvoja i tehnocentrizma*. Riječ je o prezentaciji istraživanja provedenih anketom na studentskoj populaciji Sveučilišta u Osijeku s ciljem ispitivanja stavova mlađe populacije vezanih uz održanje zdravog okoliša i opstanak civilizacije u kontekstu ekološke krize. U tom pogledu autori obrazlažu teorijski kontekst istraživanja. Riječ je o promijenjenim okolnostima življenja, i to na socijalnom, kulturnom i ekološkom planu. »Projekt oblikovanja novog kulturnog konteksta«, kako kažu autori, »postao je ozbiljna socijalizacijska zadaća svim tranzicijskim društvima, a njegov se sadržaj nije iscrpljivao u gospodarskom rastu, već je obogaćivan među inim i problematikom poput održivog razvoja, ekološke svijesti, bioetike i slično.

Nove su teme postale važne ne samo kao dodatna karta za ulaz u svijet razvijenih, već i kao jamstvo vlastite budućnosti« (280. str.). Kada je riječ o mijenjanju odnosa prema prirodi, često se govori o održivom razvoju. Ovaj rad ide u smjeru propitivanja »koliko je ekološka svijest implementirana u životu svakodnevice, te može li ona potvrđivati i zaživljenost orijentacije na održivi razvoj - pitanja su koja daju hipotetski okvir i cilj našeg istraživanja. Jesu li Slavonija i Baranja, kao pretežno ruralno područje s velikom tradicijom poljoprivrede, pogodan poligon za istraživanje ove problematike, pokušali smo doznati kroz istraživanje stavova mladih Slavonsaca i Baranjsaca, studenata osječkog sveučilišta« (282. str.). Na početku istraživanja autori postavljaju sljedeće hipoteze: (H1) *u hrvatskom društvu je ekološka svijest više izraz široko prihvaćene fraze, jer se u stvarnosti uglavnom potvrđuje tehnocentrička orijentacija*; (H2) *konceptcija održivog razvoja nije dovoljno prisutna u svijesti hrvatskih građana, pa tako niti mladih, iako je njezino značenje jasno i poznato*. (H3) *No, kod onih ispitanika kod kojih je ova orijentacija prisutna, postoji uvažavanje njezinih različitih dimenzija (prirodne i sociokulturne) i (H4) Slavonija i Baranja se sve manje prepoznaju kao izrazito ruralna regija kojom dominira poljoprivreda, što joj je davalo obilježje »prirodne sredine«*. Rezultati istraživanja pokazuju kako se može reći da su prve dvije hipoteze (H1 odnosno H2) opovrgnute jer ispitanici, u određenoj mjeri, održivi razvoj percipiraju kao nešto širi i višedimenzionalni koncept. *Možemo zaključiti kako to djelomično potvrđuje treću hipotezu (H3)*. Nadalje, oko 5 posto ispitanika zaokružilo je tvrdnju o održivom razvoju kao »razvoju privredne grane bitne za neki kraj«. Moglo bi se reći da ispitanici ne shvaćaju deklarativno značenje sâmog izraza »održivi razvoj«, iako je ta vrsta orijentacije, kako smo prije vidjeli, zastupljena u relativno velikom omjeru. Stoga se može reći da i *ovaj nalaz još jednom opovrgava drugu hipotezu (H2), točnije njezin drugi dio*. »Imajući u vidu percepciju očuvanosti okoliša u Slavoniji i Baranji«, kako napominju autori, te »visoko rangiranje poljoprivrede kao gospodarske djelatnosti koja bi trebala biti nositelj razvoja ove regije te podjednaku valorizaciju i sela i gradova kao tipova naselja o kojima ovisi spomenuti razvoj, može se reći da je četvrta hipoteza opovrgnuta, tj. da Slavonija i Baranja u očima studenata koji su sudjelovali u ovom istraživanju još uvijek nosi obilježje ruralne regije okrenute poljoprivredi i prirodi« (str. 294). U konačnici se može zaključiti da su na istraživanom uzorku ekološka svijest i orijentacija na održivi razvoj ispred tehnocentričke orijentacije, premda je shvaćanje značenja održivog razvoja upitno. Također se pokazalo da se razvoj ekološke svijesti događa u sociokulturnom kontekstu. Kada je taj razvoj nedovoljan, otvara se pitanje »sposobnosti za budućnost« cijelog društva.

Slijedi članak Ivana Cifrića *Pravo na život ili izumiranje. Biološka raznolikost kao vrijednost*. Autor donosi analizu percepcije prava živih vrsta na život i motiva čovjekove brige o živom svijetu, i to kroz odgovore na tri pitanja: (1) *što misle ispitanici o pravu vrsta na život*, (2) *o motivima čovjekove brige za živi svijet i (3) o posljedicama izumiranja živih vrsta, uključujući i čovjekovu*. Kroz teorijsku pozadinu istraživanja autor želi naglasiti kako je danas riječ o životu čovjeka u globalnom okolišu. Danas se izražava kao aspiracija za potpunom kontrolom biotičkog i kulturnog svijeta, dok je prije za »svaki smišljeni akt u prirodi čovjek ranije zazivao pomoć božanstva, prinoseći žrtve pa i molio za oprost životinju koju ubija za hranu. Industrijskom revolucijom započinje proces ugrožavanja biotičkih i ljudskih kultura, koji za neke vrste završava nestankom - istrebljenjem i potpunim uništenjem. Čovjekov kulturni stvaralački proces se nastavlja, a s njim i entropijski procesi. Dakako, danas u sasvim drugačijim okolnostima raspolaganja tehničkom moći intervencije u prirodno, a najveća opasnost je raspolaganje s biomoći, koja uređuje i tumači život iz njegove nutrine, a život je postao objekt raspolaganja moći« (str. 298). Riječ je o različitim socijalnim i kulturnim konstrukcijama. U ovom je radu riječ o propitivanju tih konstrukcija u suvremenog čovjeka. Kao *ciljeve rada* autor želi prikazati primarno rezultate istraživanja percepcije »prava vrsta na život« i »motiva čovjekova postupanja prema živom svijetu«.

Istraživanje je trebalo odgovoriti na tri pitanja: (1) kako ispitanici percipiraju pravo na život životinjskih vrsta u odnosu na čovjekovo pravo, a (2) kako percipiraju motive čovjekova ponašanja prema biljkama i životinjama te (3) što misle o izumiranju vrsta. U tom su pogledu postavljene hipoteze: (H1) Velika većina ispitanika (a) glede tvrdnji o pravima vrsta na život preferira jednakost prava vrsta na život, a (b) glede motiva čovjekovih postupaka preferira motiv »etičke dužnosti« i »emotivnosti«, dok znatno manji postotak preferira »koristi« ili »situacije«. (H2) Očekuje se da će faktorska analiza utvrditi latentne strukture koje će sadržavati ambivalentnost percepcije prava vrsta na život i motiva čovjekova djelovanja: s jedne strane odražavat će pozitivan odnos prema živom svijetu, a s druge pozitivan odnos prema ulozi čovjeka. (H3) Iako je studentska populacija relativno homogena, pretpostavljeno je da na pojedinim tvrdnjama i faktorima postoje statistički značajne razlike među ispitanicima s obzirom na obilježja (spol, pripadnost fakultetu, samoprocjena religioznosti i samoprocjena političke orijentacije). (H4) Velika većina ispitanika neće prihvatiti tezu da se u prirodi ne bi ništa promijenilo u slučaju izumiranja velikog broja vrsta ili ljudske vrste. S obzirom na pripadnost fakultetu, ne očekuje se značajna razlika (homogenost studentske populacije), a s obzirom na spol (zbog senzibilnosti žena prema prirodi) očekuje se znatna razlika. Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti kako većina ispitanika ne prihvaća (91,9%) tezu da se u prirodi ne bi ništa promijenilo ako bi izumrle mnoge biljne i životinjske vrste. Tek mali postotak ispitanika nije siguran (6,3%) ili se slaže (2,1%) s tom tezom (str. 312). Istraživanje je pokazalo da se najveći postotak ispitanika (75,6%) slaže s tvrdnjom da svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao i čovjek, odnosno da se 66,7 posto ispitanika ne slaže s tvrdnjom da čovjek ima veće pravo na život od životinjskih vrsta. Jednako tako, 87,9 posto ispitanika slaže se s tvrdnjom da je čovjekova etička dužnost voditi brigu o životu životinja i biljaka i ne prihvaća tvrdnju da motiv čovjekove brige bude korist koju od njih ima. Najveće dvojbe ispitanika (između 36,0 i 42,8 posto) pokazale su se na tri tvrdnje koje se odnose na izboreno pravo na život, a u motivima postupanja na emotivnost i ovisnost o »situaciji«. U konačnici rezultati upućuju na to da u svijesti ispitanika postoje elementi *egalitarizma* u pravu na život, a *etičnosti* u motivima postupanja prema susvijetu i odbacivanje koristi. Iako ne zastupamo animalni egalitarizam, rezultati su na ovoj razini indicirali biološku i moralnu *senzibilnost* mladih prema čovjekovu susvijetu. To shvaćamo kao stupanj osviještenosti u odnosu na arogantni antropocentrizam i materijalizam te kao pozitivan znak na putu u »ekološko prosvjećivanje«.

Treći članak Zdenke Damjanić nosi naslov *Lokalni potencijal civilnog društva u izgradnji terminala za ukapljeni prirodni plin*. Članak donosi rezultate empirijskog istraživanja o odnosu lokalnog stanovništva prema potencijalnoj gradnji terminala za ukapljeni plin (LNG) pokraj naselja Omišalj na otoku Krku 2006. godine, na uzorku od 240 ispitanika. Analizom rezultata autorica odgovara na tri postavljena pitanja: prvo, je li lokalno stanovništvo spremno na aktivan angažman u vezi s projektom LNG; drugo, koji su uvjeti stanovništva za moguće prihvaćanje gradnje terminala; treće, kakav je angažman lokalnog stanovništva u političkim strankama i udruženjima građana. Problem gradnje energetskog objekta LNG terminala na hrvatskoj obali i drugih pratećih infrastrukturnih objekata, kako napominje autorica, izdiže se iznad svoje »lokalne sredine i determiniran je jednim općim trendom koji su teoretičari globalizacije i sociolozi označili kao strategiju »obesprostorenja« države. Samostalni pothvati pojedinih država na gotovo svim područjima politike, prava, kriminala, obrazovanja, razvoja tehnologije kao i preventivne zaštite od nepredvidivih opasnosti, u politici zaštite okoliša osuđeni su na neefikasnost, a jedino nadnacionalna rješenja, kooperacijski savezi otvaraju mogućnost dolaska do rješenja gorućih pitanja« (str. 323). U tom pogledu autorca postavlja kao glavni cilj istražiti neke osnovne socijalne dimenzije reakcije ispitanika o gradnji energetskog postrojenja, konkretno LNG terminala u Omišlju. Cilj je bio »ispitati osobne aspekte reagiranja ispitanika prema potencijalnim rizičnim učincima

navedenog energetskeg postrojenja i socijalno-ekonomskim posljedicama s obzirom na njihove socio-demografske i socio-ekonomske karakteristike» (str. 325). Autorica je provela samostalno istraživanje tijekom kolovoza i rujna 2006. godine na području otoka Krka (Omišalj, Njivice, Malinska, Krk i Punat) i nekih naselja Kvarnerskog zaljeva koja gravitiraju poziciji LNG terminala (Rijeka, Crikvenica, Opatija, Kraljevica i Bakar). Postavljene su hipoteze: H1 - Osobna reagiranja ispitanika prema gradnji LNG terminala su uopćena i ovisna o mjestu stanovanja. H2 - Postoji znatna razlika u stavovima prema gradnji LNG terminala s obzirom na socio-demografske i socio-ekonomske karakteristike ispitanika. H3 - Postoji signifikantna veza između obilježja članstva u političkim strankama, ekološkim udrugama i sl. i osobnog stava (reagiranja) prema gradnji LNG terminala (str. 326). Važno je napomenuti kako su dosadašnja istraživanja pokazala da je javnost u Hrvatskoj gotovo potpuno izuzeta iz »procesa odlučivanja pa se i odluke donose izvan njenog vidokruga. Povjerenje stanovništva manje je u centralizirane, podržavljene i globalne izvore informiranja te u političke institucije, a najveće u nezavisnije lokalne i internacionalne izvore« (str. 327). Možemo istaknuti zanimljiv aspekt istraživanja koji pokazuje kako ispitanici u dobi između 46 i 65 godina znatno više prihvaćaju gradnju. Drugim riječima, »skloniji su 'nešto' poduzeti za svoju korist, u slučaju gradnje LNG terminala, za razliku od onih mlađih od 30 godina. Iz prijašnjih sociologijskih istraživanja sličnog karaktera pokazalo se da se ispitanici mlađih dobnih skupina statistički značajno razlikuju od ispitanika starijih od 45 godina« (str. 330). Nadalje, najveći postotak ispitanika nije pokazao spremnost na aktivan angažman u smislu osobnog aktiviranja na eventualnom sprečavanju potencijalne gradnje. Čini se da ovo istraživanje rječito govori o potencijalima lokalnih sredina i građanskog društva u procesima demokratizacije odlučivanja, decentralizacije i regionalizacije političkih procesa u Hrvatskoj.

Ovaj broj časopisa donosi niz prikaza knjiga. U ovom prikazu navodimo naslove djela i autore prikaza. Vesna Janković autorica je prikaza knjige Bernda Hamma i Russella Smandycha (eds.) *Cultural Imperialism. Essays on the Political Economy of Cultural Domination*. (Broadview Press, Canada, 2005. 322 str.). Anja Mučić autorica je prikaza knjige Joséa da Cruze *Ecologia social de los desastres*. (Montevideo, Coscoroba, 2003., 165 str.). Krunoslav Nikodem autor je prikaza knjiga Zygmunta Bauman *Work, Consumerism and the New Poor* (Second Edition. Open University Press, McGraw-Hill House, 2005. 131 str.) te Marka Postera *Information please. Culture and Politics in the Age of Digital Machines*. (Duke University Press, Durham and London, 2006., 303 str.). Marija Geiger autorica je prikaza knjige Carla A. Maide (ed.) *Sustainability and Communities of place*. (Berghahn Books, New York, Oxford, 2007., 261 str.), dok je Ivanka Buzov autorica prikaza knjige Vandana Shiva *Earth Democracy. Justice, Sustainability and Peace*. (South End Press, Cambridge (MA), 2005., 207 str.).

Tomislav Krznar

EKONOMSKA I EKOISTORIJA, ČASOPIS ZA GOSPODARSKU POVIJEST I POVIJEST OKOLIŠA, VOLUMEN III, BROJ 3, ZAGREB, 2007., TEMA BROJA: LJUDI I RIJEKE (VODE), DRUŠTVO ZA HRVATSKU EKONOMSKU POVIJEST I EKOISTORIJU I IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI

Treći broj ovog časopisa, popularno nazvanog *Eko-Eko*, objavljen je kao tematski broj s motom *Ljudi i rijeke (vode)*.

Treba na početku primijetiti da je, unatoč bogatom i zanimljivom sadržaju, izostao uvodnik koji bi čitatelju dodatno obrazložio ideju objavljivanja ovog i ovakvog tematskog broja. Unatoč

tom, uvjetnom, nedostatku, u ovom broju časopisa predložena je lepeza kvalitetnih članaka niza autora iz Hrvatske i Slovenije.

Prikazat ću redom članke i autore, a od devet članaka, dva su od autora iz Slovenije i objavljeni su na slovenskom jeziku. Smatram da je uz te članke trebalo priložiti opsežniji sažetak na hrvatskom jeziku jer mlađi čitatelji nisu tijekom školovanja učili slovenski jezik. U svakom slučaju, uvrštenje tih članaka na pragu je usvajanja mota *Svi živimo nizvodno*, koje na najbolji način simbolizira povezanost ljudi na jednom slijevu. U ovom slučaju radi se pretežno o slijevu Dunava i njegovim pritocima Savi i Dravi.

Boris Golec (iz Ljubljane) u članku *Kostanjevica na Krki ali »Dolenjske Benetke«* - *edino slovensko mesto na rečnem otoku*, opisuje postanak Kostanjevice u prvoj četvrtini 13. stoljeća i navodi događanja sve do 19. stoljeća. Kostanjevicu navodi kao jedino naselje sa statusom grada koje nikada nije bilo opasano zidinama, nego joj je zaštitu pružala rijeka Krka. Ističe funkcionalni odnos rijeke i mjesta te navodi bogat popis izvora i literature.

Voda u hrvatskim srednjovjekovnim ispravama autora **Marina Knezovića** (iz Zagreba) predstavlja analizu podataka o okolišu iz ranosrednjovjekovnih isprava skupljenih u prvom svesku *Diplomatičkog zbornika Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* iz 1967. godine. Podaci se odnose gotovo u potpunosti na drugu polovicu 11. stoljeća. Naglašeno je da je slatka voda osnovni preduvjet za nastanak naselja, održavanje prometa, pokretanje vodenica i obrambene svrhe. Autor analizira i stanje vlasničkih odnosa nad vodama.

Slijedi članak autorice **Mirele Slukan Altić** (iz Zagreba) *Krka kao razdjelnica velikaških gradova Šubića i Nelipića na karti Matea Pagana, nastaloj oko 1522. godine*. Analizom te karte može se ustanoviti postojanje brojnih građevina (gradova-utvrda) na području uz Krku. Ističe se važnost karte Matea Pagana kao povijesnog izvora i podloge za izradu karata toga dijela Hrvatske u kasnijim razdobljima.

Drago Roksandić (iz Zagreba) člankom *Posavska krajina / granica od 1718. do 1739. godine* analizira izvore i literaturu o Posavskoj krajini od 1719. do 1739. godine, između Požarevačkog i Beogradskog mira, tj. u doba transformacije Habsburške Monarhije. U to su doba obje savske oblale bile u habsburškom podaništvu i postojale su kao instrumenti kontrole međunarodne robne razmjene i sanitarni kordon (zbog kuge u prvom redu) u nastanku. Navedene su brojne aktivnosti na području Posavske krajine koje su bile tek odraz turbulentnih povijesnih zbivanja na širem području. Vrlo je bogat popis izvora i literature koji daje mogućnost za daljnja istraživanja.

Moju pozornost izazvao je posebno članak **Mire Kolar-Dimitrijević i Elizabete Wagner** iz Zagreba, koje su obradile jedan od tradicionalnih vodnih objekata u vrlo opsežnom članku *Vodenice u Hrvatskoj (18. - 20. stoljeće) kao primjer odnosa između ljudi i rijeka / potoka*. Naslov je u cijelosti prožet motom ovog tematskog broja časopisa.

Člankom je obrazložena veza između gospodarske vrijednosti i povijesti ovog oblika gospodarske djelatnosti i vodnoga gospodarstva - korištenja energije voda. Jer, vodenice su «savršen primjer suživota čovjeka i tekuće vode». Zanimljivo je da su se vodenice u našim krajevima pojavile u 12. stoljeću pod utjecajem Bizanta gdje su već bile u upotrebi. Autorice pozornost posvećuju vodenicama/mlinovima, iako navode i korištenje vodenica za druge namjene (rudarstvo, tekstilne manufakture i sl.). Vodenice su imale različit vlasnički status koji se mijenjao zajedno s društvenim promjenama. U nastavku navode popise vodenica/mlinova u Zagrebačkoj županiji, dok se iz drugih izvora dolazi do podatka da je 1865. godine na području Hrvatske i Slavonije postojalo oko 8000 vodenica/mlinova. Opisano je kako su industrijska revolucija u 19. stoljeću, pojava parnih i eksplozivnih motora te mlinovi pokretani takvim motorima doveli do nestanka/gašenja brojnih vodenica/mlinova. Navode se dobra iskustva drugih država, ali i Hrvatske u obnovi vodenica/mlinova kao dijela kulturne baštine. Dobrim dijelom koriste opise i popis vodeni-

ca/mlinova koje je od 1987. do 2004. godine obišao, zabilježio i nacrtao u svojoj knjizi *Mlinovi u Hrvata Matija Pokrivka*. Autor je prije izdavanja knjige upriličio i dvije izložbe slika vodenica/mlinova u Zagrebu i Donjem Miholjcu.

Branko Vujasinović (iz Zagreba) je člankom *Uloga rijeke Save u povijesnom razvoju grada Zagreba* dao povijesni doprinos spoznaji o ulozi Save za Zagreb i Zagreba za Savu. Taj opsežan prilog na 34 stranice značajan je zbog vremena u kojemu je objavljen. Naime, upravo je početkom veljače 2008. godine dovršena velika konferencija *Razvitak Zagreba* na kojoj je ponovno pokrenuta rasprava o Zagrebu kao gradu na Savi. Ideja je predstavljena javnosti prije više godina, ali otad nije učinjeno ništa da bi bila realizirana. Ne treba dvojiti je li Zagreb grad na Savi - on to jest, ali ga grad predstavljen preko svojih predstavnika ne prepoznaje, niti uvažava. Možda bi svim predstavnicima Zagreba u Saboru i Skupštini grada Zagreba trebalo dati na uvid ovaj članak Branka Vujasinovića.

U članku se detaljno opisuje kako su u prošlosti obavljani plovidba i uopće promet Savom kroz Zagreb i oko njega, posebno skelskim prelazima. Nastavno se opisuje gradnja mostova na Savi, posebno Savskog mosta (danas izvan prometa) i njegove rekonstrukcije završene 1939. godine. Zapisuje se nastanak i postojanje savskih kupališta od kojih posljednje, Gradsko kupalište, nestaje u požarima 1993. i konačno 1995. godine. (*Smatram da današnji Jarun i Bundeck ne mogu nadomjestiti karakter riječnog kupališta, op. Lj. T.*) Posebni dio odnosi se na planirane luke oko Zagreba - od prve planirane 1865. godine do 15. planirane u *Izmjenama i dopunama Vodoprivredne osnove grada Zagreba* 1992. godine. Autor daje i detaljan opis regulacijskih radova na Savi na području Zagreba te osvrt na doprinos brojnih stručnjaka u realizaciji projekata tijekom više od 100 godina zabilježenih aktivnosti.

Branko Vujasinović je ovim člankom dao posebno vrijedan doprinos kako povijesti vodnoga gospodarstva, tako i ovom tematskom broju časopisa *Ekonomika i ekohistorija*.

Sljedeći članak u ovom broju časopisa autora **Dragutina Feletara i Hrvoja Petrića** (Koprivnica/Zagreb) odana je pohvala povijesnoj i sudbinskoj povezanosti Donje Dubrave s Dravom, posebno donjodubravskim »flojsarima« (splavarima) koji su splavarili sve do Drugoga svjetskog rata. S pažnjom je istaknuta uloga **obitelji Hirschler** i njezin doprinos procvatu Donje Dubrave, ali i propast te obitelji na završetku Drugoga svjetskog rata. Promatrane s današnjih stajališta, te aktivnosti čine se čudne, poput kakve bajke, iako su bile stvarnost za tadašnje sudionike. Članak je bogato ilustriran kartama, fotografijama i kopijama dokumenata.

Pri kraju ovog sadržajem bogatog tematskog broja autorica **Zlata Živković-Kerže** (iz Slavenskog Broda) u članku *Odvodnja u osječkom kraju (19. i početak 20. stoljeća)* opisuje aktivnosti na slijevu Karašice i Vučice. Prikazana je povezanost gospodarskih aktivnosti u poljoprivredi i šumarstvu, koje su utjecale na planiranje i izvedbu melioracijskih radova na tom području. Opisuje se osnivanje *Zadruga za regulaciju potoka Karašice i Vučice i njenih pritoka* 1898. godine te ukratko aktivnosti *Zadruga* do početka Prvoga svjetskog rata.

Posljednji članak u ovom tematskom broju djelo je slovenskog autora **Andreja Hozjana** (iz Maribora). U članku se analizira vrijednost iznimno važnog povijesno-kartografskog projekta *Slovenija na vojnom zemljovidu 1763. - 1787.*, koje je kao projekt završen 2001. godine pod vodstvom **dr. Vicenca Rajšpa**. Prema A. Hozjanu, radi se o jozefinskoj karti koja ima povijesni izvorni karakter i koja u odnosu na »netaknutu« Dravu iz toga doba ima veliko značenje za izučavanje utjecaja na okoliš cijelog područja slijeva Drave u Sloveniji (144 km toka Drave u Sloveniji u odnosu na ukupnu dužinu Drave od 707 km). Opisuju se i posebnosti s devet sekcija karata koje obuhvaćaju područje Drave. Uz citate iz opisa karata navedeni su i komentari koji mogu poslužiti u razumijevanju promjena u prostoru od vremena izrade karata. **Nažalost, ovom članku nedostaju - karte!**

U preostalom dijelu ovog broja časopisa *Eko-Eko* nalaze se drugi članci - rubrike koji nisu vezani uz tematiku ovog posebnog broja.

Uoči Svjetskog dana voda 22. ožujka, 17. ožujka 2008. održana je promocija ovog broja časopisa u krilu Hrvatskog hidrološkog društva i Hrvatskih voda. Na promociji se okupilo više znanstvenika i stručnjaka različitih struka i specijalnosti, što je bila jedna od osnovnih vrijednosti skupa. To je bio dokaz o sveobuhvatnosti i interakciji među različitim strukama i specijalnostima kad se radi o vodama. Time su potvrđeni teza i poziv izrečen u uvodniku prvog broja časopisa *Eko-Eko* iz 2005. godine te nada da će se početi sustavno istraživati povijest ekonomije i okoliša, posebno njihove povezanosti.

Istaknuto je da je povijest čovječanstva obilježena stalnom borbom čovjeka s prirodom i njegovom potrebom za preživljavanjem. Međutim, nakon poriva za preživljavanjem pojavljuje se **pohlepa** koja se najčešće izražava uništavanjem okoliša i ratovima. Gotovo svaka povijest kao repere navodi ratove i prirodne katastrofe, a da se obične dobre godine ne navode ili samo katkada dobre godine ističu enolozi za neko od vina.

Koristim prigodu da uputim čestitke autorima i uredništvu na ovom broju časopisa, koji bi trebao biti svojevrsno podsjećanje da ni u čemu nismo od jučer.

Odnosi prema prirodi i njenim bogatstvima određuju povijest čovječanstva, a poznavanje tih procesa i njihovih posljedica može pridonijeti **ostvarenju održive budućnosti**. Ma kako to optimistično zvučalo.

Ljudevit Tropan

ĐURO ŠKVORC, KRIŽEVAČKI ŽRTVOSLOV, KRIŽEVCI, 2008, STR. 324.

U nakladi Hrvatskog domobrana, Udruge ratnih veterana Zagreb i ogranka Križevci izašla je u svibnju 2008. godine hvalevrijedna knjiga »Križevački žrtvoslov«. Recenzent knjige je Ivica Hrastović, vojni povjesničar. Posebnu vrijednost knjizi daje i ilustrativni materijal koji je izradio križevački slikar Ivan Nemet.

Knjiga Đure Škvorca »Križevački žrtvoslov« veliki je doprinos hrvatskoj historiografiji, osobito historiografiji grada Križevaca. Autor je uložio velik napor u skupljanju građe za ovu knjigu. Ona ima posebnu vrijednost jer mi se čini da su učinjene dvije nove stvari u hrvatskoj historiografiji: 1. dan je popis svih žrtava, bez obzira na to kojoj su političkoj, vojnoj, rasnoj ili vjerskoj strani pripadale; 2. dan je novi pogled na borbu za oslobođenje Križevaca od strane NOV. Dosadašnja historiografija, za koju možemo reći i da ne pripada potpuno Hrvatskoj, govorila je o velikim borbama, dok nam autor ove knjige daje drugu sliku - da je faktički grad predan. Autor je pokušao dati pregled vojne povijesti Križevaca u dugom rasponu od 1253. do 1945. godine. Smatram da ovdje postoji još razdoblja koja bi trebalo temeljitije istražiti, npr. 19 stoljeće, ali to i nije bila tema ove knjige, no može biti poticaj za daljnji rad. Posebnu vrijednost ovoj knjizi daje prikaz povijesti Križevaca u vrijeme Drugoga svjetskog rata, o čemu se dosad također pisalo samo s jedne strane. Autor je dao prikaz odnosa u vrijeme Drugoga svjetskog rata između različitih strana, i to Hrvata i Srba, partizana i ustaša, Hrvata i nehrvatskog stanovništva, Roma i Židova. Veliku vrijednost predstavljaju novo skupljene izjave živućih sudionika događaja. Time se autor uključio u najnovije tendencije hrvatske historiografije, a to je oralna povijest. Ona je također doprinos vojnoj historiografiji jer daje brojne nove podatke o vojnim postrojbama tijekom Drugoga svjetskog rata.

Drugi dio knjige posvećen je popisu svih žrtava po pojedinim selima. Veoma je vrijedna i sistematizacija po nacionalnom sastavu, spolu, vjeroispovijesti, pripadnosti vojsci, od koga su ubi-

jeni, a posebno su izdvojeni oni koji su stradali na Križnom putu. Nadamo se da se autor neće zaustaviti na ovoj knjizi, nego nastaviti s istraživanjima križevačke povijesti.

Ivan Peklić

**ZSUZSANA BACSI, ERNŐ KOVÁCS: RAZVOJNE KARAKTERISTIKE
PREKOGRANIČNIH REGIJA, MIKROREGIONALNA MULTIFUNKCIONALNA
I RAZVOJNA ASOCIJACIJA KESZTHELY-HÉVÍZ - ZAPADNOBALATONSKA
RADIONICA ZA DRUŠTVENO-ZNANSTVENA ISTRAŽIVANJA, KESZTHELY 2007.,
204 STR.**

U siječnju 2006. godine Mikroregionalna multifunkcionalna i razvojna asocijacija Keszthely-Heviz zajedno s Poljoprivrednim fakultetom Georgikon iz Keszthelyja i Visokim gospodarskim učilištem u Križevcima počela je projekt suradnje u sklopu Programa susjedstva Europske unije Interreg III A Slovenija - Mađarska - Hrvatska pod naslovom »Razvojne karakteristike prekograničnih regija« (SLO-HU-CRO-4012-106/2004/01/HU-74).

U tom je projektu istraživano granično područje Hrvatske i Mađarske kao studija slučaja s ciljem identificiranja mogućnosti suradnje koja bi bila korisna za gospodarstvo s obje strane granice. Socio-ekonomska situacija istražena je korištenjem intervjua i upitnika kao primarnih izvora informacija. Na osnovi rezultata istraživanja sastavljen je nastavni program koji sadrži osnovni nastavni materijal za 30-satni obrazovni program, namijenjen izobrazbi stručnjaka koji rade u hrvatsko-mađarskim graničnim regijama.

Glavni cilj nastavnog materijala (koji je dopunjen i nizom power-point prezentacija) jest izobrazba stručnjaka iz područja turizma, zaštite okoliša, obrazovanja, poduzetništva i sl. za učinkovit rad u ruralnom prostoru, pomoć u održavanju i razvoju ekonomskih, socio-kulturnih i ekoloških funkcija ruralne regije, produbljivanje i proširenje znanja stručnjaka koji traže posao u graničnim regijama, a sposobni su analizirati specifičnu situaciju koja proizlazi iz graničnog položaja, zatim identificiranje i iskorištavanje posebnih mogućnosti koje proizlaze iz te situacije i, napokon, svladavanje posebnih poteškoća koje proizlaze iz položaja uz granicu. Ovaj nastavni materijal u prvom bi redu služio u popuni programa specijalističkih studija koji se bave ruralnim razvojem s obje strane granice. Kako se radi o novom interdisciplinarnom i znanstvenom pristupu razvoju ruralnih sredina u hrvatsko-mađarskom pograničnom području, ovaj udžbenik može biti koristan i svim ostalim zainteresiranim stranama koje su na bilo koji način uključene u ruralne procese i razvoj.

Nastavni materijal stavlja poseban naglasak na prezentiranje programa pomoći i fondova koje Europska unija daje za te regije, na iskustvo uspješnih primjera prekogranične suradnje te na prilagodbu tog iskustva hrvatsko-mađarskom graničnom prostoru kao prostoru studije sadašnjeg projekta.

Udžbenik je strukturiran u pet poglavlja i opremljen brojnim slikovnim, tabličnim i grafikonskim prilozima. Na kraju udžbenika nalazi se popis korištene literature.

Prvo poglavlje sumira osnovne pojmove regionalne ekonomike, odnosno ključne pojmove potrebne za procjenjivanje graničnih regija koji će se koristiti u raspravama koje slijede, tako da student može koristiti udžbenik kao kompaktnu cjelinu. U ovom su poglavlju protumačeni glavni čimbenici regionalnog razvoja, rasta i konkurentnosti, najvažniji modeli regionalnog razvoja, pristupi tih modela konvergenciji razvojnih razina regija, moguća uloga i značenje državne intervencije u pokušaju smanjivanja regionalnih razlika. U posljednjem dijelu prvog poglavlja dani su

glavni pokazatelji koji se mogu koristiti za opis i analizu razvojnih razina regija i usporedbu prostornih razlika.

U drugom poglavlju detaljno se raspravlja o graničnom položaju i prekograničnoj suradnji. Opisani su pojam graničnog položaja, specifične karakteristike, problemi i mogućnosti koji proizlaze iz te granične situacije te teoretski pristup vrednovanju važnosti tih karakteristika. Zatim se opisuju povijest i evolucija granične suradnje onako kako se razmatra u regionalnoj politici Europske unije, mjere i resursi koje Europska unija osigurava kao pomoć za prekograničnu suradnju, te glavne vrste projekata i iskustvo s njima.

U trećem poglavlju opisuje se razvoj perifernih graničnih regija i prekograničnih programa suradnje u Mađarskoj poslije tranzicije 1990., s posebnim osvrtom na rezultate i iskustva koja se odnose na prekograničnu suradnju u proteklih 16 godina.

Četvrto poglavlje usredotočuje se na hrvatske županije smještene uz mađarsku granicu, opisujući prirodne i socio-ekonomske karakteristike tih područja te pokazujući novije procese ruralnog razvoja u Hrvatskoj s obzirom na buduće hrvatsko članstvo u Europskoj uniji.

U posljednjem, petom, poglavlju sumiraju se mogućnosti suradnje i razvojne mogućnosti graničnih županija Hrvatske i Mađarske, oslanjajući se na rezultate istraživanja provedenog u sklopu sadašnjeg projekta.

Ova knjiga/udžbenik je rezultat opširnih znanstvenih analiza i istraživanja ruralnog i prostornog razvoja pograničnih županija u Mađarskoj i Hrvatskoj te su naznačene mogućnosti zajedničke suradnje kao i razvojni prioriteti, kako oni u turizmu, tako i kulturni, stručni i znanstveni kao pretpostavke općeg razvoja u spominjanim pograničnim područjima. Knjiga je objavljena na mađarskom, hrvatskom i engleskom jeziku i kao takva pridonosi razumijevanju problematike ruralnog razvoja u Hrvatskoj.

Silvije Jerčinić

ZVONIMIR BARTOLIĆ: SJEVERNOHRVATSKE TEME IX., MEMOARI PODMARŠALA BARUNA KNEŽEVIĆA OD SV. JELENE, DOSJE ZRINSKI MAUZOLEJ, MATICA HRVATSKA, ČAKOVEC 2008., STR. 276

Bard hrvatske suvremene kulturne književne historiografije, poglavito one koja se stoljećima radala na tlu sjeverozapadne Hrvatske, prof. dr. sc. Zvonimir Bartolić, objavio je još jednu knjigu iz svoje znamenite serije »Sjevernohrvatske teme«. To je već deveta knjiga! Već samo ova serija govori o golemu maru autora na otkrivanju i reafirmaciji hrvatskih kulturnih vrijednosti sjevernohrvatskog kulturnog podneblja. Da o drugim brojnim knjigama i velikom broju znanstvenih članaka prof. Bartolića i ne govorimo.

Deveta knjiga »Sjevernohrvatskih tema« odnosi se na rasvjetljavanje još jedne zapretane teme iz povijesti Međimurja. Riječ je o plemićkoj obitelji Knežević čija se grobnica nalazi u svetištu barokne crkve Sv. Jeronima u Štrigovi, a posjedi su se također prostirali u štrigovskom te šenkovečkom kraju. Stariji Kneževići bili su, pak, pokapani u šenkovečkom pavlinskom samostanu Sv. Jelene, ali su otud, baš kao i ostaci slavnih Zrinskih, netragom nestali.

Bartolić i opet upozorava na huđu sudbu zaborava i progona mnogih slavnih hrvatskih obitelji i odličnika. Stoga o njima valja progovoriti barem danas, iako s prevelikim vremenskom odmakom - bolje ikad nego nikad. »Takav je slučaj i podmaršala baruna Vinka Kneževića«, piše Bartolić. »To činim jer ne vjerujem onima koji govore da se od povijesti nitko nikad ništa nije naučio. Čudno i lakomisleno! Povijest je naš retrovizor. Ako ga čovjek nema, onda tapka u mraku.

Htio to današnji čovjek priznati ili ne, prošlost je čovjekova laterna magica. Nakon što su Zrinski silom habsburške politike biološki zatrti, istim sredstvima zatirani su i tragovi o njima. Stjecajem slučajnih okolnosti, nakon više od jednoga stoljeća na tom istom mjestu našla se i glasovita hrvatska generalska dinastija Kneževića. Od šestero braće, četvorica su bili generali, dvojica visoki časnici. Njihov otac Martin Knežević bio je terezijanski vitez. I podmaršal Vinko Knežević bio je nositelj toga u Monarhiji najvišeg odličja.«

Na početku svoje knjige Bartolić donosi prijevod originalnog djela podmaršala Vinka Kneževića s njemačkog jezika (*Biographie der Familie Knexevich*). Vrstan prijevod djelo je mr. Vladimira Legca, a tekst na oko pedeset stranica (kartica) donosi obiteljsku kronologiju s ponekad neobičnim opisima događaja i posebice pojedinih ličnosti. Autor se na kraju potpisao kao »Vincenc barun Knežević iz Sv. Jelene, konjički general, stvarni tajni savjetnik i komornik, vitez vojnog odličja Marije Terezije, cesarski vicekapetan Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te pukovnik i vlasnik lakooružane konjičke pukovnije br. 3«.

Nakon memoara Vinka Kneževića slijedi opsežna i vehementna Bartolićeva studija pod naslovom »Memoari podmaršala baruna Vinka Kneževića od Sv. Helene i jedan pogled na hrvatsku ratnu povijest«. U toj studiji prof. Bartolić znalački stavlja Kneževića i sve što se oko njih zbivalo u korelaciju s tadašnjim (i kasnijim) povijesnim zbivanjima. Ta studija još jednom nedvojbeno pokazuje koliko je Bartolić duboko proniknuo u poznavanje hrvatske, posebice kulturne povijesti. Iz zaborava su na javu isplivali likovi baruna Kneževića o kojima se dosad tako malo znalo i pisalo u hrvatskoj historiografiji. Uz vrsno poznavanje činjenica, Bartolić se i ovdje pokazao kao minuciozan analitičar povijesne zbilje, kao elokventan znanstvenik koji zna »povijesno misliti«, odnosno realno postaviti Kneževiče i njihovo djelovanje u kontekst cjelokupne hrvatske i europske povijesti. Samo tako se, naime, može realno osvijetliti tijek događaja i njegove posljedice.

Drugi dio knjige sadrži dramatičnu studiju pod naslovom »Samostan Sv. Jelene u vremenu i nevremenu«. Dakako, radi se o znamenitom pavlinskom samostanu u današnjem Šenkovcu pokraj Čakovca. Uz to što donosi brojne (nove) podatke i zaključke o tom toliko važnom i vrijednom spomeniku hrvatske kulture, autor pogotovo osvjetljava sudbu njegova propadanja i gotovo zaborava! Nakon uzleta samostana u Sv. Jeleni sve do jednog Josipa Bedekovića, nakon nečasne i protuhrvatske odluke cara i kralja Josipa II. da ukine pavline 1786. godine, slijedi vrijeme propadanja i zaborava. Slavni pavlinski samostan, to predivno djelo gotike, zajedno s poslije dozidanim mauzolejom Zrinskih, u 19. i posebice tijekom 20. stoljeća proživio je pravi martirij. Do danas su ostali tek ostaci ostataka. Te reliquiae reliquiarum vape i viču na hrvatsku i europsku javnost da ne dopusti da se Sv. Jelena posve zatre. Čini se da mnogi, pa i izravno odgovorni kulturni i javni djelatnici, i danas nisu svjesni važnosti i vrijednosti Sv. Jelene koja kao žedan u pustinji vapi za znanstvenom valorizacijom, ali i za obnovom i restauracijom.

Zato Bartolić, ojađen i već umoran od vječitog ukazivanja na potrebu čuvanja hrvatske kulturne baštine, u predgovoru ove devete knjige također vapi u nebo: »Možda će se nekom učiniti pretjeranim kada velim da je odnos naspram hrvatskoj kulturnoj baštini u Čakovcu bio barbarski. Međutim, za tako zapuštena i devastirana grobišta posmrtnih ostataka za hrvatsku povijest i kulturu znamenitih pojedinaca kao što su to bili Zrinski i Kneževići - osobno držim da niti jedna kvalifikacija ne može, na žalost, biti pretjerana«. U devetoj svojoj knjizi autor ukazuje na deveti krug pakla koji prolazi hrvatska kulturna baština u hortus Croatiae intra Muram et Dravum.

O toj nebrizi za kulturnu i spomeničku baštinu najbolje govori podatak o povijesti samostana u Sv. Jeleni pod naslovom »Dosje Zrinski mauzolej«. S nizom faksimila dokumenata govori se o svakako bizarnoj ili blaže rečeno neobičnoj borbi za spašavanje (barem) temelja mauzoleja Zrinskih pokraj svetišta pavlinske crkve. To je postao privatni posjed, a na mjestu mauzoleja su (doslovce) kokošinjci i gnojište! Kako su strašno završile kosti slavnih Zrinskih! Dosta je godina

i novca trebalo da se taj »sveti komačec hrvatske zemlje« otkupi, da se izvedu arheološka istraživanja i da se na svjetlu dana pokažu kameni temelji mauzoleja. A onda opet dugogodišnji muk, pa čak i protivljenje »kulturnih« radnika da se to svetište hrvatskoga naroda obnovi. Tako stvari stoje još i danas. Ispod drvene nadstrešnice stoji slavni mauzolej, a okružuje ga ljudska nebriga i moralna bijeda.

Dragutin Feletar

ZNANSTVENI SKUP »MOLVE - LJUDI, SELO I OKOLIŠ U DUGOM TRAJANJU«, MOLVE, 27. RUJNA 2008.

U povodu obilježavanja dva veoma značajna jubileja za mjesto i općinu Molve - 350-godišnjice osnivanja današnjeg sela Molve (1658. - 2008.) i 15-godišnjice ponovnog osnivanja Općine Molve (1993. - 2008.), u Molvama je 27. rujna 2008. godine održan znanstveni skup »Molve - ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju«.

Organizatori skupa bili su Općina Molve, Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odjel za povijest Matice hrvatske, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, Povijesno društvo Koprivnica i Društvo za povjesnicu i starine Molve. Visoki pokrovitelj bio je predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić, a skup su svojim sponzorstvom podržali Podravska banka d.d., Hrvatske vode, Janaf - Jadranski naftovod d.d. i Hrvatske šume d.o.o.

Tijekom cjelodnevnog radno-revijalnog programa, koji je počeo u 8.30 i trajao do 19.30 sati, naravno s pauzama, održana su 24 izlaganja upotunjena polusatnim ili dužim raspravama. Nakon svake od četiri sekcije izlaganja posjećeni su neki od najznačajnijih lokaliteta u Molvama te su predstavljena recentna izdanja Općine Molve - »Zbornik o mons. dr. Jurju Magjercu« i knjiga Vladimira Šadeka »Molvarska Podravina i druge teme«, koje su svi sudionici, između ostalog, dobili na dar.

Prije radnog dijela skupa upriličeno je **svečano otvorenje** na čijem je početku načelnik Općine Molve, Ivan Kolar, svima zaželio dobrodošlicu. Slijedio je nastup KUD-a Molve koji je prisutnima dočarao djelić molvarske kulturne baštine. Nakon obraćanja inicijatora organiziranja znanstvenog skupa, ujedno i predsjednika organizacijskog odbora znanstvenog skupa, mr. sc. Hrvoja Petrića, prisutnima su se obratili i predstavnici suorganizatora, i to Mario Kolar u ime Društva za povjesnicu i starine Molve, dr. sc. Željko Holjevac u ime Društva za hrvatsku povjesnicu i Odjela za povijest Matice hrvatske te Ružica Špoljar u ime Povijesnog društva Koprivnica. Na kraju se prisutnima obratio poseban gost znanstvenog skupa, prof. dr. sc. Dragutin Feletar, član suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Radni dio skupa organiziran je u četiri cjeline. Prva cjelina, **Molve od prapovijesti do kraja srednjeg vijeka**, obuhvatila je priopćenja koja se bave najranijom poviješću molvarskog kraja: dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan - »Talionička djelatnost u okolici Molva«, dr. sc. Bartul Šiljeg - »Zračna arheologija okolice Molva«, Ivan Zvijerac - »Arheološka topografija općine Molve«, Ranko Pavleš - »Molve i okolica u srednjem vijeku«. Priopćenja u drugoj cjelini govorila su o **Novovjekovnim promjenama u Molvama**: mr. sc. Hrvoja Petrić - »Prilog poznavanju odnosa ljudi i okoliša u Molvama i okolici u 17. i 18. stoljeću«, prof. dr. sc. Mira Kolar - »Molvarska tradicija čuvanja i njegovanja starih kulturnih i povijesnih vrijednosti naroda u 19. i 20. stoljeću«, dr. sc. Ljiljana Dobrović - »Koprivničke novine o Molvama između dva svjetska rata (1918. - 1940.)«, Željko Karaula - »Molve i virovska Podravina u listu Hrvatske novine (1905. - 1910.)«, dr. sc. Željko Holjevac - »Molve potkraj 19. i početkom 20. stoljeća u svjetlu statističkih podata-

ka«, Vladimir Šadek - »Elaborat Službe državne sigurnosti poslije 2. svjetskog rata o bivšim političarima molvarske Podravine«, Ivan Hontić - »Prilozi za poznavanje povijesti Molva od 1972. do 1992.«.

Nakon prvih dviju skupina priopćenja slijedila je stanka za ručak i **stručni obilazak znamenitosti Molva**. Sudionici i gosti znanstvenog skupa posjetili su rodnu kuću jednog od najznačajnijih hrvatskih etnokoreologa i koreografa, dr. sc. Ivana Ivančana, koji je rođen u Đurđevačkoj ulici u Molvama. Tamo su ih dočekali Ivančanova supruga i sin, gospođa Marlena i gospodin Andrija Ivančan, koji su ih proveli kroz kuću i imanje. Galerija Molvarskog likovnog kruga bila je sljedeća postaja u stručnom obilasku sela. U galeriji je goste dočekao predsjednik Molvarskog likovnog kruga Zvonimir Ištvan koji ih je upoznao s djelovanjem te udruge te im predstavio reprezentativnu izložbu radova članova MLK. Nakon kraćeg razgledanja izložbe gosti su posjetili i molvarsku župnu crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije, »podravsku katedralu«, u kojoj im se obratio fra Ivan Poletto, župnik i gvardijan u Molvama. Tijekom razgledavanja crkve fra Poletto je govorio o znamenitostima i povijesti crkve i župe Molve te o čudotvornom kipu Majke Božje Molvarske. Na povratku u društveni dom gosti su se zaustavili u centru mjesta kod spomenika rodi i poznate replike vodenice koja je jedan od najpoznatijih simbola Molva.

Radni dio skupa nastavljen je u poslijepodnevnom satima grupom priopćenja u cjelini **Jezik, kultura i značajne ličnosti Molva**, koja donose priloge o jezičnoj, duhovnoj i kulturnoj baštini molvarskog područja: dr. sc. Mijo Lončarić - »Molvarski govor«, dr. sc. Jela Maresić - »Leksik molvarskoga govora«, prof. dr. sc. Velimir Piškorec i Ana Kolar - »Germanizmi u molvarskom govoru«, Mario Kolar - »Doprinos Molvaraca hrvatskom književnom životu 20. stoljeća«, dr. sc. Stjepan Razum - »Biskup Đuro Kokša i Molve«, dr. Barbara Lukačin - »Poruka i ostavština mons. dr. Đure Kokše hrvatskom narodu«, Vesna Peršić Kovač - »Ivan Ivančan, etnolog i folklorist«. **Ljudi, okoliš i suvremene teme** uporišta su posljednje grupe priopćenja: Ivan Kolar - »Općina Molve od ponovnog osnivanja 1993. do 2007.«, prof. dr. sc. Dražen Živić - »Demografske promjene u općini Molve od 1857. do 2001.«, Petar Feletar - »Osnovne značajke suvremenog prometno-geografskog položaja Molva«, Ivana Žebec - »Iskorištavanje prirodnog plina - utjecaj na razvoj Molva«, dr. sc. Dragan Damjanović - »Prilozi poznavanju župne crkve Blažene Djevice Marije u Molvama«, mr. sc. Silvije Jerčinić - »Mogućnosti i prilike razvoja ruralnog turizma općine Molve vrednovanjem povijesne, tradicijske i prirodne baštine«.

Počevši priopćenjima o prapovijesti, a završivši izlaganjima usmjerenim prema budućnosti molvarskog kraja, ovaj znanstveni skup otkrio je mnoge zanimljive činjenice za bolje razumijevanje prošlosti, življenje sadašnjosti i planiranje budućnosti. Svoju potpunu svrhu ispunit će početkom 2009. godine kada se planira izlazak zbornika radova sa skupa, koji će biti iznimno vrijedna monografija o molvarskom kraju.

Mario Kolar